

БІЛІМ

ЖЫЛДЫН ҮЗДІК МҰҒАЛІМІ

АЛМАТЫ ОБЛЫСЫ ӘКІМІНІҢ
ҚОЛДАУЫМЕН ЖЫЛ САЙЫН
МҰҒАЛІМДЕР АРАСЫНДА
ЖЕТІ АТАЛЫМ БОЙЫНША
ПЕДАГОГИКАЛЫҚ БАЙҚАУ
ӨТЕДІ. СОНЫҢ ІШІНДЕГІ ЕҢ
МАҢЫЗДЫСЫ – «ЖЫЛДЫҢ
ҮЗДІК МҰҒАЛІМІ» ОБЛЫСТЫҚ
БАЙҚАУЫ.

Қомақты жүлде қоры бар басқа байқаулар-ды айтпағанда дәл осы «Жылдың үздік мұғалімі» атағын иеленген ұстаз ғана облыс әкімінің арнайы сыйына қол жеткізе алады. Бастапқы кезеңде «Жылдың үздік мұғаліміне» Талдықорған қаласынан екі бөлмелі пәтер сыйға тартылса, соңғы жылдары автокөлік беріліп келеді. Мәселен, 2016 жылғы байқау-да үздік мұғалім болып Жамбыл ауданы Үмбетәлі Кәрібаев атындағы орта мектептің биология пәнінің мұғалімі Гүлхан Нұрғазиева танылса, 2017 жылғы байқау қорытындысы бойынша Текелі қаласындағы №1 орта мектептің география пәнінің мұғалімі Бақытжан Молбаев мұғалімдер арасында үздік атанды. Ал 2018 жылы «Жылдың үздік мұғалімі» атағын Алма Маханова жеңіп алды. Жамбыл ауданындағы А.Бейсеуов атындағы орта мектептің атынан сынға түскен жеңімпазға облыс әкімі су жаңа автокөліктің кілтін табыстаған еді. Өткен жылғы облыстық бәйгеде Алакөл ауданынан қатысқан информатика пәнінің мұғалімі Алмас Тұрсынбаев байқауға қатысқан 22 ұстаздың арасынан топ жарып, алға шыққан еді.

Биыл да бұл байқауға 26 мұғалім қатысып, бақ сынады. Аталмыш байқау қорытындысы бойынша «Жылдың үздік мұғалімі» болып Ақсу ауданынан қатысқан Ғ. Мұратбаев атындағы орта мектептің математика-информатика пән мұғалімі Асыл Қаймұханов танылды.

Асыл Қайырбекұлы Ақсу ауданының Сырттанов ауылында туып өскен. Ұстаздық еткеніне небары сегіз жыл ғана болса да байқауға қатысып, бағын сынауды жөн санапты. Оның айтуынша, төрт кезеңнен тұрған байқаудың бірінші кезеңі «Балапан» телеарнасында жүргізіліп жатқан телесабақтар нұсқасында жасалған бейнесабақтар бойынша өткен. Екінші кезеңде байқауға қатысушылардың кәсіби жетістігін айқындайтын электронды портфолиосы қаралыпты. Ал бетпе-бет болған үшінші кезеңде қатысушылар жұмыс жүйесінің моделімен таныстырған. Соңғы кезеңде ұстаздарға импровизациялық тапсырма берілді.



Өз сөзінде жас ұстаз балалармен жұмыс істеуде қандай әдіс-тәсілдер, бағдарламаларды қолданатындығын айтты.

«Оқушылармен жұмыс істеуде бейнесабақ арқылы оқытуды қолданамын. Әр сынып бойынша жазып қойған бейнесабақтардың толық жинағын шығардым. Бейнесабақтың тиімділігін айтып өтсем, ыңғайлы жерде, қолайлы уақытта бірнеше рет қайталап көре алады. Бұл жинақты тек мектебімнің оқушылары емес, еліміздің түкпір-түкпірінен көруде. Кейбір интернет жылдамдығы аз немесе интернеті жоқ елді мекендерге бейнесабақтарымды ақпарат тасымалдағыш құралдармен тараттым», – дейді.

Ал, қашықтықтан оқытуда onlinemektep платформасын қолдануда екен. Қашықтықтан оқытылатын сабаққа оқушыларды белсенді қатысуға тарту үшін тиімді кері байланыстың орны ерекше екенін айтады. Себебі тиімді берілген кері байланыс – оқушының белсенділігін арттыруға әсер етеді. Кері байланыс – нақты, әрі позитивті болу керек дейді.

«Жылдың үздік мұғалімі» атанған, арманы асқақ, бағыты айқын жас ұстаздың әлі талай биіктен көрінері сөзсіз.

С. ҚАСЫМБЕКҚЫЗЫ.

НЕГЕ?



САЛҒЫРТТЫҚ ТАНЫТУДА

Жыл басынан бері дүйім жұрттың зәресін қашырып, әлем халқын алаңдатқан COVID-19 инфекциясының таралуы жаз маусымында бәсеңдеген сыңай танытып еді. Дегенмен, аурудың салқыны саябырлады деген қуаныш көпке созылмай-ақ, қыркүйек айы бастала салысымен індеттің тырнағына іліккендер жер-жерден байқалды. Мәселен, ай басында Түркияда бір тәулікте коронавирусен ауырған 1596 жағдай тіркелген. Бұл 15 маусымнан бергі тәулік ішіндегі ең көп өсім екен. Бұл жөнінде елдің денсаулық сақтау министрі Фахреттин Коджа түсінік беріп, Анкара, Ыстамбұл, Измир, Бурсада әлі күнге дейін қауіп жоғары екенін атап көрсеткен. «Пандемия жалғасып жатыр, күн сайын жұқтырғандар көбеюде. Бізде бірінші толқындағыдай екінші рет жаппай жұқтырғандардың саны артты», – деді ол. Ал Украинада дерт дес бермей көбейіп келеді. Бұл елде тәулігіне 3 мың адам індетті жұқтыруда. Мұндай мәліметті Украина президенті өзі хабарлап, «басқа елдердің азаматтары Украинаға келе алмайды. Сондықтан бұл жағдай тұрақталған кезде елдегі шекаралар сөзсіз ашылады», – деп сендірді. Канадада да жағдай мәз емес. Ел премьер-министрінің хабарлауынша, қауіпті вирус Канаданың ең ірі 4 провинциясында таралып жатыр. Соңғы күндері елдегі коронавирус жұқтыру дерегі

артып, бір күндік көрсеткіш мың адамнан асыпты. Осыған байланысты үкімет басшысы қажетті шаралар қабылдап, тұрғындарға мейлінше қолдау көрсетуге уәде берді. Ал Үндістанда ауруға шалдыққандар саны 6 миллионнан асып, әлем бойынша екінші орында тұрса, науқастар саны көп елдің тізімінде АҚШ алғашқы қатарда. Онда коронавирус індетімен ауырғандар саны 7,1 миллионға жетті. Қазақстан да қауіптен құлан-таза айықты деуге келмейді. Себебі, денсаулық сақтау министрі Алексей Цойдың үкімет отырысындағы мәлімдемесі елді елең еткізбей қоймады. Оның хабарлауынша, жаңа оқу жылы басталғалы бері Қазақстанда 104 оқушы індетке шалдыққан. Соның ішінде 33 бала мектепте кезекші сыныптарда оқып жүрген оқушылар екен. Бұған қоса, олармен байланыста болған 550 адам анықталса, олардың жетеуі дертке шалдыққан. Осыдан соң А. Цой қазақстандықтардың карантиндік-санитарлық талаптарды сақтамауы салдарынан қатаң карантиннің қайтадан енгізілуі мүмкін екенін мәлімдеп, өзге елдермен әуе байланысын жандандыруды тоқтату туралы ұсыныс жасады. Әлемде болып жатқан ахуалға қарамастан халық арасында ауруға бей-жай қарап, талаптарға салғырттық танытатындар саны азаймауда. Неге?

Лина КӘЛІМХАН

АНДАТПА

ПРАЙМЕРИЗ 4-бет



ҚАЖЕТПІН БЕ,
ҚАЖЕТ ЕМЕСПІН БЕ?

ҚЫЛМЫС 5-бет



ЗОРЛЫҚ-ЗОМБЫЛЫҚ
ҚАШАН ТОҚТАЙДЫ?

ЗДОРОВЬЕ 10-стр



ГЛАЗА –ЗЕРКАЛО ДУШИ

АЛҒЫС 13-бет



«ДӘРІГЕРЛЕРДЕН
АЙНАЛДЫМ»

КЕЗДЕСУ

Сайлау алдында халықпен жүздесу үшін Алматы облысына арнайы іссапармен келген «Nur Otan» партиясы Төрағасының бірінші орынбасары Бауыржан БАЙБЕК Талдықорған қаласына да табан тіреді.



Бауыржан Қыдырғалиұлы алдымен жақында ғана пайдалануға берілген І.Жансүгіров атындағы Жетісу университетіне қарасты Студенттер үйінде болып, ұстаздар қауымымен жүздесті. Бүгінгі күнде ең өзекті мәселе балалардың қашықтан білім алуы болғандықтан оның қалай жүзеге асып жатқанын сұрады. Бұл тұста Алматы облысы әкімінің орынбасары Рустам Али жан-жақты ақпар беріп, оқушыларды ноутбук, планшеттермен, ғаламтор желісімен қамтуға барынша көңіл бөлініп жатқандығын жеткізіп, білім саласы жайын егжей-тегжейлі баян етті.

Бұдан кейін «Атамекен» кәсіпкерлерге қызмет көрсету орталығында болып, өңір белсенділерімен жүздесті. Мұнда «Nur Otan» партиясының Алматы облыстық филиалының төрағасы, облыс әкімі Амандық Баталов сайлауалды бағдарлама негізінде атқарылып жатқан жұмыстарға,

Жетісу өңірінің экономикалық даму жайына тоқталды. Ал «Nur Otan» партиясының Алматы облыстық филиалы төрағасының бірінші орынбасары Жанболат Жөргенбаев праймериздің өту барысын сөз етті.

Өз кезегінде Бауыржан Қыдырғалиұлы жаңа праймериз бағдарламасының маңыздылығын, оны өткізудегі мақсат мәслихаттар жұмысының тиімділігін арттыру екендігін де баса айтты.

- Праймериз арқылы біз шындығында жүрегі елім, жерім деп соғатын, халық үнін, өзінің нақты ұстанымын жеткізе алатын, депутат болуға нағыз лайық жалынды, жігерлі жандарды анықтаймыз. Өздеріңізге белгілі, осы орайда пікірсайыстар өтіп жатыр. Бұл бізге ең үздік үміткерлерді анықтауға мүмкіндік береді, – деген Б. Байбек бұл тұрғыда көпшілікті белсенді болуға шақырды.

ӨЗ ТІЛШІМІЗ

ПРАЙМЕРИЗ

400-ДЕН АСТАМ ҰСЫНЫС ТҮСТІ



«NUR OTAN» ПАРТИЯСЫ ОБЛЫСТЫҚ ФИЛИАЛЫ БАСПАСӨЗ ҚЫЗМЕТІНІҢ МӘЛІМДЕУІНШЕ, 17 ҚЫРКҮЙЕКТЕН АЛМАТЫ ОБЛЫСЫНДА ПРАЙМЕРИЗГЕ ҚАТЫСУШЫ ҮМІТКЕРЛЕРДІҢ ПІКІР-САЙЫСТАРЫ ӨТТІ.

Жеребе арқылы 178 топқа бөлінген үміткерлер бақ сынасып, сайлауалды бағдарлама жобасын таныстыру, өңірдің өзекті мәселелері аясында тақырыптар қозғады. Пікір-сайыстар Фейсбук, Инстаграм әлеуметтік желісіндегі партия филиалдарының парақшаларында тікелей эфир арқылы да өткізіліп, желі оқырмандарының көруіне мүмкіндік алды. Партия филиалдарының парақшаларында 95 мыңға жуық оқырмандар тіркелген. Сонымен қатар, үміткерлердің 3 қазанға дейін үгіт-насихаттық кездесулерін өткізу жалғаспақ.

7 қыркүйектен бастау алған партияшілік іріктеудің үгіт-насихаттық жұмысында қатысушы үміткерлер тұрғындардан 400-ге жуық ұсыныс тілектерін жинап үлгерді. Атап айтқанда, жол, ауыз су, электр жарығы, сапалы білім беру мен денсаулық сақтау жүйесіне өзгерістер енгізу сынды өзекті мәселелерден құралған жетісулықтардың аманатын алдағы

уақытта үміткерлер аудан-қалалық сайлауалды бағдарлама жобасына толықтыру енгізуді жоспарлап отыр.

Өңірде ұсыныс білдірген аудандар қатарында Қарасай, Алакөл, Талғар ауданымен, Талдықорған қаласы көш бастап, әр қайысында 30-дан аса ұсыныс-тілектер түскен. Сонымен қатар, праймериз туралы аудан-қалалардан 33 ұсыныс, жалпы партия жайында 4 ұсыныс келіп түскен.

Сайлауалды бағдарлама арқылы қоғамның түрлі саласындағы мәселелердің шешілуін қозғаған партиялықтар қазіргі таңда жер-жерлерде кездесулер өткізіп, жобаны түсіндіріп өтіп, 44 мыңнан астам адамды қамтып отыр. Аталған кездесулер одан әрі жалғасын таппақ.

Естеріңізге сала кетсек, «Nur Otan» партиясы 17 тамыз – 3 қазан аралығында партияшілік іріктеу – праймериз өткізуде. Оған Алматы облысынан 1090 үміткер қатысуда.

Ш. ХАМИТОВ.

БАСПАСӨЗ МӘСЛИХАТЫ

АУЫЛ ШАРУАШЫЛЫҒЫ өркендеуде

«ЖЕТІСУ АДАЛДЫҚ АЛАҢЫ» ЖОБАЛЫҚ КЕҢСЕСІ ЖАНЫНДАҒЫ «АДАЛ КӨМЕК» ЖОБАСЫ АЯСЫНДА ҰЙЫМДАСТЫРЫЛҒАН БАСПАСӨЗ-МАСЛИХАТЫ ҢЫНТАЛЫ АУЫЛДЫҚ ОКРУГІНІҢ ӘКІМІ РАМАЗАН МАМЫРБЕКОВПЕН ӨТКІЗІЛДІ, – ДЕП ХАБАРЛАЙДЫ «JETISY MEDIA» АҚПАРАТТЫҚ АЛАҢЫ.

Ынталы ауылында ауыл шаруашылығы саласы бойынша, 2020 жылы 3485 гектар суармалы жер игерілген. Оның ішінде, мақсары - 45 гектар, арпа - 320 гектар, картоп -12 гектар, көкөніс -12 гектар, қант қызылшасы - 57 гектар, алма-бақ - 6 гектарға жуықтаған. 2650 гектарға Майбұршақ себіліп, 40000 центнер жоңышқа шабылған. Сонымен қатар, 6400 центнер арпа өнімдері алынған. Ал, мал шаруашылығы бойынша, барлық ірі-қара (бұқа) 2702 бас, сиыр (аналық) 1297 бас, қой-ешкі 6017 бас, аналықтары 3141 бас, жылқы 532 бас, 225 (аналық) бас болған. Құстар саны 5118-ге жеткен, оның ішінде жұмыртқалайтын құстардың саны-3758-ді құрайды.

«АЛАТАУ-АҚПАРАТ»

КӘСІП



«ДАМУ» арқылы дамыған

Қазақстандық қазандық зауыты «ТермоСтандарт» ЖШС 17 жылдан бері пеш және қазандық өндірумен айналысады. 40 адамды жұмыспен қамтып отырған зауытта орташа айлық мөлшері 120 мың теңге.

– Алғашында біз жер сатып алу үшін 70 млн. теңге несие алдық, кейіннен тағы да қосымша 50 мл. теңге несие алып зауытты қажетті жабдықтармен қамтамасыз еттік. Бұл біздің жұмыстың сапасы мен жылдамдығын арттыруға көмектесті. Қазір біз сапа бойынша ресейлік және еуропа өндірушілерімен қатар тұра аламыз – дейді зауыт директоры Дмитрий Страхов.

Оның сөзінше, бір қазандықтың бағасы 160 мың теңгеден басталады. Зауыт өнімдері әлі импортқа шықпаған, десе де елімізде өте танымал, әсіресе Солтүстік Қазақстанда сұранысқа ие.

Ал, қосымша білім беру «Braining» ЖК зияткерлікті дамыту орталығы 2018 жылдың сәуір айында «Даму» қорының қолдауымен жеке нысан алып, сол уақыттан бері өз алдына жұмыс жасап келеді. Ментальды арифметика, сапсан бағдарламасы, франшиза әдісі, жылдамдыққа оқу, ағылшын тілі секілді түрлі бағыттар бойынша 5 мұғалім жұмыс істейді. Елдегі болған карантинге дейін 160 бала оқыса, қазір 70-80 бала осы орталықтан қосымша білім алуда. Дамытушы бағдарламада негізделген мекеменің басқарушысы Толқын Абуғалиева ұрпақтың білімді болуына атсалысқысы келетінін айтады.

«Party Food» ЖШС пиццериялар желісі Талдықорған қаласындағы аса танымал, сұранысқа ие, жылдам тағам дайындау орталықтарының бірі. Осы салада 14 жылдық тәжірибесі бар компания «Даму» қорынан 7% жылдық мөлшерлеме бойынша 87

Қазақстан Республикасы Үкіметінің 1997 жылғы 26 сәуірдегі «Шағын кәсіпкерлікті дамыту қорын құру туралы» қаулысына сәйкес «Даму» кәсіпкерлікті дамыту қоры құрылған болатын. «Даму» қорының қолдауына ие болып, өз кәсібін дөңгелетіп жатқан компаниялардың қатарында қазақстандық қазандық зауыты «ТермоСтандарт» ЖШС, «Party Food» ЖШС пиццериялар желісі, «Braining» ЖК қосымша білім беру орталығы және «Di Art Studio» ЖК сұлулық салоны бар.

млн. теңге көлемінде несие алған.

– Екі жыл бұрын «біз енді кәсібі түрде жұмыс жасауымыз керек» деген ой келді. «Даму» қорының қолдауымен қажетті дайын өнімдерді сақтайтын ғимарат алдық. Карантинге қарамастан өте белсенді жұмыс жасаудамыз. Алматы қаласынан тағы үш орталық ашсақ дейміз. Қазір жөндеу жұмыстары басталып кетті, – дейді компания директоры Ирина Чен.

Сондай-ақ, ол компанияда барлығы 140 адам жұмыс істейтінін де тілге тиек етті. Қазір Талдықорған қаласында төрт және Қапшағай қаласында бір орталық халыққа қызмет көрсетуде.

«Di Art Studio» ЖК сұлулық салоны 15 жыл көлемінде халыққа косметологиялық қызметтер ұсынып келеді. «Даму» қорының мүмкіндіктерін пайдалана отырып 6% жылдық мөлшерде несиеге өз ғимараттарын алған. Сұлулық салоны тек қана қызметтерді ұсынып қана қоймай, осы қызметтер бойынша оқытумен де айналысады.

Кәсіпкер Динара Жузбакиеваның айтуынша, жеке кәсіппен айналысқанына бес жылдай болыпты. «Даму» қорының көмегімен жеке ғимарат алып, өзінің салонын ашуға мүмкіндік туған. Қазіргі таңда тек қызмет қана көрсетпей, шәкірт тәрбиелеу ісімен де айналысуда.

«Даму» Қорының Алматы облысындағы филиал директоры Тимур Екеевтің сөзінше, 2020 жылы кәсіпкерлікті несиелеуді қолдау бойынша мемлекеттік бағдарламаны іске асыру шеңберінде Алматы облысының кәсіпорындарына несиенің жалпы сомасы 16 млрд. теңгеге 104 жоба бойынша пайыздық мөлшерлемені субсидиялау түрінде қаржылық қолдау көрсетілген.

Мадина АҚМАТОВА

КОРОНАВИРУС

ГЛАВА КАЗАХСТАНСКОГО МВД НА ОНЛАЙН-ЗАСЕДАНИИ ПРАВИТЕЛЬСТВА РАССКАЗАЛ, КАКУЮ РАБОТУ ВЕДЕТ ЕГО ВЕДОМСТВО ДЛЯ СНИЖЕНИЯ РИСКА МАССОВОГО ЗАРАЖЕНИЯ ЛЮДЕЙ КОРОНАВИРУСОМ, ПЕРЕДАЕТ NUR.KZ.

БЛОКПОСТЫ ВЕРНУЛИСЬ

Ерлан Турғұмбаев соо­б­щи­л, что в со­от­вет­ствии с по­ста­нов­ле­ни­ями глав­ных са­ни­тар­ных вра­чей об­ла­стей в двух ре­ги­о­нах вы­став­ле­ны че­ты­ре блок­пос­та и два са­ни­тар­ных по­ста. В раз­даточ­ных ма­те­ри­а­лах ука­за­но, что речь идет об Аты­рауской и Ак­тю­бин­ской об­ла­стях со­от­вет­ствен­но. По­ли­цией осу­ществ­ля­ется оцеп­ле­ние 299 каран­тин­ных об­ъек­тов. По за­про­сам ме­ду­уч­ре­жде­ний ве­де­тся ра­бо­та по ус­та­нов­ле­нию ме­сто­на­хо­ж­де­ния кон­такт­ных лиц. По­зже в прес­с-служ­бе ми­нис­тер­ства уточ­ни­ли, что эти ра­бо­ты про­во­ди­лись в рам­ках про­ти­во­дей­ствия ко­ро­на­ви­рус­ной ин­фек­ции. Та­же, как со­об­щи­л глава МВД в хо­де за­се­да­ния пра­ви­тель­ства, по­ли­цей­скими бы­ло про­ве­де­но бо­лее 50 тысяч со­вмес­тных рей­довых ме­ро­прия­тий с ор­га­нами здо­ро­во­охране­ния и со­труд­ни­ками акиматов, в том числе по об­ъек­там сфе­ры ус­луг. В ре­зуль­та­те вы­яв­ле­но свы­ше 28 тысяч на­ру­ше­ний ре­жи­ма каран­тина, в том числе бо­лее чем 4,6 тыс. тор­го­выми цен­тра­ми, ма­га­зи­нами и рын­ками. Е­ще 1,7 тыс. на­ру­ше­ний - рес­то­ра­нами, кафе и дру­гими об­ъек­тами до­су­га.

Наибольшее количество на­ру­ше­ний при­хо­дит­ся на Ко­ста­най­скую об­ла­сть, ЗКО, Тур­кес­тан­скую, ВКО и Ал­ма­ты. По всем фак­там за на­ру­ше­ние са­ни­тар­но-эпиде­мио­ло­гичес­ких



тре­бо­ва­ний со­став­ля­ют­ся адми­ни­стра­тив­ные про­то­ко­лы. Та­же бы­ло за­фик­си­ро­ва­но бо­лее 15 тысяч гру­бых на­ру­ше­ний ре­жи­ма каран­тина. В том числе 600 фак­тов про­ве­де­ния то­ев и по­ми­наль­ных ме­ро­прия­тий, бо­лее ты­сячи фак­тов ра­бо­ты зон от­ды­ха, в том числе вб­ли­зи во­до­е­мов. Кро­ме это­го, бы­ло вы­яв­ле­но 11,8 тыс. на­ру­ше­ний мас­оч­но­го ре­жи­ма гра­ж­да­нами. Бы­ло прес­е­че­но 933 фак­та не­за­кон­ной ре­а­ли­за­ции ле­кар­ствен­ных средств. Из не­за­кон­но­го обо­рота изъ­я­то 98 тысяч упа­ко­вок ме­дпре­па­ра­тов, почти 500 тысяч ме­ди­цин­ских масок, 41 тыся­ча пар пер­чаток и иных из­де­лий (гра­ду­с­ни­ков, СИЗ, систем пе­ре­ли­ва­ния кро­ви). За по­доб­ные на­ру­ше­ния в по­ли­цию до­став­ле­ны 605 лиц, в том числе 349 ра­бот­ни­ков ме­дсфе­ры.

«ALATAU-AQPARAT»

ВОЛОНТЕРСВО

ДАРИТЬ УЛЫБКИ –
ЕСТЬ БОЛЬШОЕ СЧАСТЬЕ

С каж­дым го­дом до­бро­воль­че­ская де­я­тель­ность ста­но­вится всё бо­лее по­пу­ляр­ной. Всё бо­льше на­прав­ле­ний, в ко­то­рых волон­тёр мо­жет са­мо­ре­а­ли­зо­ваться. Так, ученики Назарбаев Интеллектуальной школы города Талдыкорган на протяжении трех лет являют­ся волонтерами областного специализированного Дома ребенка. Ребята создали авторский проект «Подари улыбку», где обучали де­тей через сказки, игры, викторины государственному казахскому языку. В условиях дистанционного обучения, найти общий язык с ма­ленькими воспитанниками ребята смогли в онлайн формате, созда­вая для них познавательные мини­уроки и онлайн-встречи. В команде социальных волонтеров по про­ек­ту «Подари улыбку» 36 учеников Интеллектуальной школы. Один из них, ученик 11 F класса Жомар-Жексенбай.

- Разумеется, детям из «Дома ребенка» необходимо гораздо большее внимание общества, и мы стараемся, насколько это воз­можно, восполнить для этих детей недостаток заботы и тепла. Делит­ся новыми знаниями, мудростью, счастьем заставляют развиваться! Когда я вижу, что ребенку нравит­ся



ся занятие, мой преподавательский потенциал просто зашкаливает, - делится своими эмоциями Жомарт. Сейчас у волонтеров имеется определенный график, еженедельно каждая группа готовит свой тематический урок, разбавляя их познавательными мультфильмами, играми, ведь удерживать внимание, заинтере­совать малышей – задача не из легких. Но тем не менее волонтеры, по словам старшего воспитателя «Дома ребенка», Гульжан Сулейме­новой справляются с такой задачей очень убедительно. - Наши ребятки очень прива­зались к ученикам Назарбаев Ин­

теллектуальной школы. Каждую неделю их ждут, сейчас они видят­ся, общаются онлайн. Нам нравит­ся их подход к обучению, ребята действительно очень ответственно подошли к деятельности социаль­ного волонтерства. Каждый урок подготовлен с учетом возраста де­тей красочно и доступно. Мы без­мерно благодарны их поддержке, рады нашему плодотворному со­трудничеству, - поделилась сво­ими наблюдениями Гульжан Су­лейменова, старший воспитатель областного специализированного «Дома ребенка».

КАРИНА ФАЙФЕР

ОБРАЗОВАНИЕ

СТУДЕНТОВ МОГУТ ОБЯЗАТЬ
ОТРАБАТЫВАТЬ ГРАНТЫ

Казахстанских студентов могут обязать отрабатывать образовательные гранты. В Мажилисе рассматривают поправки в некоторые законодательные акты по вопросам образования, передает газета «Алатау» с ссылкой на Tengrinews.kz.



По данным заключения про­фильного комитета Мажилиса, за­коно­проект раз­ра­бо­тан в це­лях даль­ней­шего со­вер­шен­ст­во­ва­ния образовательного процесса, в том числе осуществления мониторинга образовательных достижений. В закон "Об образовании" вно­сятся изменения и дополнения, предусматривающие: - совершенствование механизма распределения государственного образовательного заказа на подготовку кадров с техническим и профес­сио­нальным, послесредним образова­нием; - проведение мониторинга образовательных достижений в ор­га­ни­за­циях среднего, технического и профессионального, послесреднего образования; - разграничение понятий "вы­с­ший колледж" и "колледж"; - определение срока отработки пропорционально времени их фак­тического обучения и сумме возме­щения бюджетных средств в случае

неотработки. "Не предусмотрена процедура формирования гособразовательного заказа. Предлагаемая поправка позволит снизить влияние корруп­ционного фактора при размещении госзаказа и его присуждении путем установления срока отработки про­порциональной продолжительности обучения выпускника вуза на госо­бразовательном заказе. Таким образом, граждане, обучающиеся на гособразовательном заказе весь период, будут отрабаты­вать все три года, а обучающиеся на гранте не весь период будут отрабаты­вать пропорционально времени обучения за счет бюджета", - ска­зал член Комитета по социально-культурному развитию Мажилиса Абдиманап Бектурганов на пленар­ном заседании. Депутаты отметили, что будущие педагоги и ме­д­ра­бот­ники уже обя­заны отрабатывать гранты в госучре­ждениях. Та­же в хо­де ра­бо­ты над зако­

нопроектом депутатами внесены по­правки, направленные на: - размещение государственного образовательного заказа на до­пол­нительное образование; - урегулирование вопросов дис­тан­ционного обучения; - распространение процедуры оказания услуг питания, применяе­мых в государственных школах, дет­са­дах, также и на организации до­пол­нительного образования; - определение компетен­ции уполномоченного органа по утверждению перечня предметов и веществ, запрещенных для ис­пользования или ограниченного ис­пользования в организациях обра­зования; - освобождение вузов от прове­дения мониторинга образователь­ных достижений. Та­же в за­клю­чении депутаты от­ме­ти­ли, что в статье 119 Трудового кодекса в трудовой стаж засчитыва­ется время прохождения обучающи­мися производственного обучения и профессиональной практики на основании договора о ду­альном обучении. Предлагаются перечень доку­ментов, подтверждающих трудовую деятельность работника, дополнить новым документом - догово­ром о ду­альном обучении. В Мажилисе одобрили законо­проект в первом чтении. От­ме­тим, что в Казахстане уже существует требование отработки гранта для выпускников педагогичес­ких, медицинских, ветеринарных и сельскохозяйственных специальностей. Срок отработки составляет не менее 3 лет после окончания вуза. За неисполнение обязанности по отработке специалист обязан возме­стить расходы, понесенные в связи с его обучением, за исключением слу­чаев освобождения от обязанности по отработке.

«АЛАТАУ-АҚПАРАТ»

КРЕДИТОВАНИЕ

ОБНУЛИТЬ ПЛОХИЕ
КРЕДИТНЫЕ ИСТОРИИ
ПРЕДЛОЖИЛ ДЕПУТАТ

Председателя Агентства по регулированию и развитию фи­нансового рынка МадинуАбылкасымову попросили рассмотре­ть возможность обнулить плохие кредитные истории казах­станцев, передает Tengrinews.kz.

"Считаю, что государству необходимо принимать срочные меры, что­бы реально помочь своим гражданам и снизить кредитную нагрузку, не прибегая при этом к популизму и не привлекая бюджетные деньги. Предлагаю установить одинаковые правила регулирования по одним и тем же финансовым продуктам для банков и микрокредитных органи­заций; Обнуление кредитной истории и очистка черных списков банков по заемщикам, которые уже погасили свою задолженность. После этого они смогут получить банковские кредиты, а не кредитоваться у микрокредит­с­мо­гут получить банковские кредиты, а не кредитоваться у микрокредит­ских организаций, онлайн-компаний и ломбардов под высокие проценты", - сказал депутат Мажилиса Аманжан Жамалов, озвучивая депзапрос на пленарном заседании палаты. Та­же он предложил разработать и принять программу восстано­вле­ния платежеспособности физических лиц. "Свыше 98 процентов потребительских кредитов населения составля­ют сумму до трех миллионов тенге. Поэтому реабилитация должна касать­ся потребительских займов до трех миллионов тенге с просрочкой св­ше 90 дней. А также по таким займам, помимо запрета на начисление штрафов и пени, нужно установить запрет на начисление вознаграждения и пре­доставить людям различные варианты погашения задолженности через отсрочку, рассрочку, снижение размера ежемесячного платежа, списание части процентов, пени и штрафов. После прохождения такой программы и погашения задолженности ее участники должны получить полную ре­а­би­ли­тацию своей кредитной истории", - считает мажилисмен. Ранее он озвучил мнение о том, что в современных посткарантин­ных условиях люди берут кредиты не потому, что они проводят в трудные времена пышные тои или приобретают предметы роскоши, а потому что им нужны деньги, чтобы купить продукты и товары первой необходимости, выплатить аренду и ранее взятые кредиты. По словам депутата, для ка­захстанцев это вопрос выживания. "Государство хотело защитить население от безответственного кре­дитования, устанавливая жесткие требования. Но эти меры не оставили гражданам выбора и фактически толкнули их в искусно расставленные ловушки и черных кредиторов. Те же, пользуясь нуждой и фи­с­е­ти ростовщиков и черных кредиторов. Те же, пользуясь нуждой и фи­нансовой неграмотностью заемщиков, фактически загоняют их в долговую яму, из которой невозможно выбраться", - сказал Аманжан Жамалов. Мажилисмен подчеркнул, что миллионы людей с низкими доходами и плохой историей вынуждены кредитоваться в микрофинансовых органи­за­циях, онлайн-компаниях и ломбардах под огромные ставки. "На 1 августа 2020 года среднемесячный объем цивилизованных по­требительских кредитов от банков снизился почти на 30 процентов. В то же самое время кредиты от ломбардов и микрокредитных организаций же увеличились на более 20 процентов. И это только то, что можно как-то подсчитать на этом практически нерегулируемом рынке", - указал депутат.

СОБ.КОРР

ПРАЙМЕРИЗ

ҚАСТЕРЛІ ЕЛДІГІМІЗДІ САҚТАП, ҚАСИЕТТІ ЖЕРІМІЗДІ ҚОРҒАУ ҮШІН ҚАНШАМА ҰЛЫ СТРАТЕГИЯ ЖАСАЛЫП, ТАКТИКАЛАРДЫҢ БЕКІТІЛГЕНІН БҮК ТҮСІП ЖАТҚАН МАҢ ДАЛА БАУЫРЫНА ЖАСЫРҒАНЫМЕН, СОЛ ИГІЛІКТЕН ІЗГІЛІК ТАБУ БҮГІНГІ БІЗДІҢ БАСТЫ ПАРЫЗЫМЫЗ БОЛМАҚ. ӨРКЕНИЕТТІ ЕЛ ҚҰРУДЫҢ БАСТЫ ЖОЛЫ ХАЛЫҚТЫҢ САЯСИ САУАТТЫЛЫҒЫ. ӘСІРЕСЕ, БҰЛ МЕМЛЕКЕТ ҚҰРАУШЫ ҰЛТ ҮШІН ӨТЕ ҚАЗЕТТІ ФАКТОР. ДЕМЕК, БІЗ ГЕОСАЯСИ ӘЛЕМНЕН БӨЛЕКТЕНЕ АЛМАЙТЫНЫМЫЗ СИЯҚТЫ БҮГІНГІ ДЕМОКРАТИЯЛЫ ЕЛДЕРДІҢ ЕҢ ОЗЫҚ ИДЕЯЛАРЫН ҚАБЫЛДАП, ЕЛІМІЗДІҢ ӘЛЕМДЕГІ БЕДЕЛІН ӨСІРІП, ЕЛ ИГІЛІГІН АСЫРУДЫҢ ЖОЛЫН ҚАРАСТЫРУЫМЫЗ КЕРЕК.



ҚАЗЕТПІН БЕ, ҚАЗЕТ ЕМЕСПІН БЕ?

Осы тұрғыда, «Nur Otan» партиясының праймериз арқылы білікті, сауатты, халықшыл кадрлар қосынын жасақтап, мемлекеттің ендігі даму бағытын жетілдіруге бел байлағаны құпталық іс.

Осыдан бір ғасырдың алдында Алаш зиялылары «Оян, қазақ» дегенді ұран етіп көтерді. Олар «Оян, қазақ» дегенде бақан ұстап жауға шап деген жоқ. Бүгінде Жүсіпбек Аймауытовтың «Оян, қазақ» деген кітабының бір парағын парақтап көрмегендер, «Оян қазақ» деп өкпесін білдіргісі келеді. Сол бабалар халқымызды автономиялы ел болу, сауаттылықты өсіріп, сол тұстағы өркениетті елдердің өресіне жеткен мемлекет құру сияқты оянудың керектігін айтқан болатын. Алайда, олар армандаған дүниелер біздің буының маңдайына бақ болып қонды. Тәуелсіз Қазақстан деген қара шаңырақтың уығын тіктесіп келеміз.

Менің түсінігімде халық саяси сауатты болуы керек. Сонда ғана елде бастау алған барлық бастаманы баянды етудің байыпты жолын тануға болады. Ақ пен қараны, жақсы мен жаманды, алға басу мен кері кетуді әр уақыт байыптап отырған жөн-ақ. Мүмкін сіз бен біздің саяси ұстанымымыз ұзамайтын шығар. Бірақ мақсатымыз біреу – тәуелсіздіктің тұғырлы болуы үшін барымызды бөске тігу. Қысқасы, Қазақ елінің тәуелсіздігін баянды ететін қандай жол болса, сонымен жүруге дайынмын. Адамға ауа мен су қандай керек болса, тәуелсіздік маған да сондай қастерлі.

Саясат – екі жүзді қылыш сияқты. Қате қимылдасаң қиып түсіреді. Тағы да бір жағынан, саясат – мақтадан да жұмсақ зат. Денеңді жылғытады. Сондықтан жастардың ел өркениеті жайлы өзекті істерге қашанда саяси салмақтылықпен баға беретін парасатын қалыптастыру керек. Сонда ғана оларды арандап қалудан аулақ ұстауға болады.

Қазақ ұлты қашаннан дархан даланың пейіліне бөленген періште пейіл халық қой. Өткенімізді сараласақ, көңілге кеңдік, өмірге азық беретін талай шұғылалы тарихымыздың болғанына мақтануға тиістіміз. Өкінішке орай, өмірдің сан түрлі соқпағы, ел болу жолындағы ерен күрестер, ұлт ретінде сақталып қалу үшін жасалған ұмтылыстардың кезеңінде көптеген асыл қазынамыздан ажырап қалдық. Тәубе, тәуелсіздікпен бірге өшкеніміз жанып, ұмытылған дүниелеріміз қайта оралып жатыр. Ең бастысы, әлем өркениетіне шам-шырақ болған қаншама тұлғаларымыздың мол мұрасы қайта оралып, жанымызды жадиратып, рухымызды сергітіп

жатқаны біздің маңдайымызға жазылған бақ болып тұр. Сол бабалардың парасатты еңбектері мұнан кейінгі ұрпақтың санасын әлділей беретіні белгілі. Бірақ ол үшін әлі де тынымсыз еңбектену керек.

Отбасы құндылығы қоғамның да, ел өркениетінің де күретаымыры. «Жақсы әке жаман ұлға қырық жыл азық болады» дегендей, ата-ананың асыл қасиетін ардақтаған бала ертең елдің мақтанышына айналса, алмағайып күн туса жанын аямайтынына сенімдімін. Сондықтан қазақ отбасындағы ата-ана және бала арасындағы ізгілік пен игілікті істерді қолдау менің басты ұстанымым.

Әлемде өзінің қастерлі тарихын тасқа қашап жазғандардың бірі - қазақ халқы. Оған жартас бетіндегі мол жазбаларымыз куә. Сол халықтың перзенті болғаныма мақтанамын. Өкініштісі, кешегі руна, найман, соғды жазуларымен түркі, қыпшақ, шағатай тілдерінде жазылған парасаттылардың көп дүниесі үркін-қорқын жылдары жоғалып, бізге жетпей қалды. Сондықтан бұл тұрғыда түгендейтін дүниеіміз, жазатын, жазылатын жайларымыз өте көп. Мен де, біраз жылдың шамасында азырақ дүние жасағаныма риза боламын. Өрине, ол тәуелсіздіктің арқасы.

Қазіргі қазақ жастарының бәрі ақын болғысы келеді. Болма демеймін. Өрине, арман болғаны жақсы. Бірақ азамат болудың жолы сан түрлі. Бүгінгі дәуір ғылым мен білімнің бәсекелескен дәуірі. Егер осы бәсекеде ұпайы түгел болғандар өз келешегін сақтап қалады да, шырылдауық шегіртке сияқты не бағдары, не мақсаты жоқтар ұзаққа бармайды. Қазақта: «Көре көре көсем болады» дейді. Бірақ біздің көп жас үйкүшік болып барады. Қолбайлау болған көп себеп бар. Бірақ ол сылтау бола алмайды. Біз ең даланы тұлпардың тұяғымен таптаған елдің ұрпағымыз ғой. Қасқырша жортатын мінезімізден айырлудың жөні жоқ.

Әкем үнемі: «Сыйлық қымбат емес, сүйіну қымбат», - деп ескертіп отыратын. Расында өмірде істеген еңбегіңнің бағаланғанына не жетсін. Ол сені шабыттандырады, жетілдіреді. Бірақ, марапаттың әділ берілгені жақсы. Кейде қоғамда елеулі еңбек етіп, үлесін бұлдамайтын, нағыз елжанды, еңбекқор, талапты жандардың еңбегі еленбей жататыны көңілді жабырқатады. Сондықтан марапат тағайындауда ашықтық, әділдік, теңдік тұрғысындағы өз ұсынысымды енгізсем деп жиі ойлаймын. Егер дәрменім жетсе.

Экология, қоршаған ортаны қорғау, климаттың өзгеруі, ауаның жылынуы, азық-түліктің тапшылығы бүгінгі дүниенің бас

ауруына айналды. Біз осыған дейін әліміз жеткенше табиғатқа ойымызға келген үстемдігімізді жүргізіп келдік. Биылғы індет адам баласының табиғаттың алдына қауқарсыз екенін анық байқатты. Алдағы уақытта мұнан да қиын жауаптар қайтаруы мүмкін. Сондықтан адам баласы күрделіленген экологиялық мәселелерді шешпесе, өзінің өмір сүру не сүрмеу мәселесін табиғат шешіп қоюы мүмкін. Бұл қатер жайлы аз айтпадық, мен де, тіпті, осы күнге дейін қанаттасып жұмыс атқарған халықаралық қауымдастық, қоғамдық топтардағы әріптестерім де айтудай-ақ айтып, ескертіп келеміз. Бірақ, елең еткен адам жоқ десем өтірік болар, батыл шаралардың қолданып жатқанын қазірше анық көре алған жоқпыз. «Айта, айта Алтайды, Жамал апам қартайдының» өзі болды. Өрине, осы күресте мақсатымыз бір болса да, жолымыз басқа әріптестерімнің көбі экологиялық қатерлердің қаупін халықтың пікірі арқылы шешкісі келеді. Бірақ, көп жағдайда халықтың пікірі жетуге тиісті жеріне жетпей жатады. Ал мен халықтың үнін біліктің күшімен шешуге тырысым келеді. Ең басты бағдарламам да осы. «Әлім білмеген әлектің» ісіме ол жағына қазірше нақты жауап бере алмаймын. Егер сіз қолдасаңыз Жер шарының бүтіндігін қорғау жолындағы жансебіл үмітке жан кіретін шығар.

Жалпы, тұрмыстық қалдықтарды қайта өңдеу – ол экономика, ол қаржы, ол экологияны қорғау. Әлемде өңдейтін қалдық таба алмай отырған елдер бар. Біздегі жағдай басқа. Тіпті, қалдық туралы мәдениетте жоқ дерлік. Менің ойлайтыным да - осы мәселенің түйінін табуға ұмтылу. «Әрбір қазақстандық жылына бір көшет егіп, оны күтіп-баптаса жасаған ортасын жайқалтып қоймастан, ұрпағына да өнеге болар дәстүр қалыптастырар еді» деген ұстанымды өмірлік бағдарламам етіп келемін.

Бұрынғылар «Ел боламын десең, бесігіңді түзе» деуші еді. Мен «Ел, боламын десең, оқулығыңды түзе» дейтін ұстанымдағы адамын. Өз басым 1996 жылы «Қазақстан» баспасынан шыққан жұқалтаң ғана «Қазақтың байырғы қара есептері» деген кітапты қолымнан тастамаймын. Авторы Сәбетбай Елубаев туралы да көп білмеймін. Бірақ мен оның осы бір жұқалтаң кітабын қазақ баласына тән нағыз қазақша оқулық дер едім. Тіпті, осы кітапта қазақ тарихындағы 30 математиктің баяны берілген. Біздің тарихымызда қандай дана адамдар болған. Мектеп бағдарламасындағы математика оқулықтарында олардың есімі аталмайды. Өзге жұрттың ақылмандары тұнып тұр. Оларды

алып таста демеймін. Басқасын қойшы, әлемнің екінші ұстазы атанған Әл-Фарабидің еңбегін енгізуге болар еді. Биология, физика, химия саласы туралы айтып, сөзді созбайын. Ол жақтағы да барымыз бағаланбай жүр. Бүгінгі дәуір ғылым мен техниканың заманы. Ғылым адамдарын, әсіресе, өзіміздің ғалымдарын құрметтеуді, насихаттауды көбейткен жөн.

Баяғыда Асан деген бабамыз жер әлемді шарлап Жерұйық мекенді іздеген екен. Ойлап қарасам, сол бабамыздың іздеген мекеніне бүгін біз тәуелсіздіктің туын тіктік. 2017 жылы Елбасының «Рухани жаңғыру» мақаласы жарияланған соң қолға алынған «Қазақстанның қасиетті жерлері» атты жоба аясында елімізде қыруар жұмыс жасалды. Өкініштісі, қазіргі күнде өлкетанушыларға нақты баға берілмей келеді. Менің ойымша, өлкетанушы – төрт түліктің қамы үшін қыс қыстау, жаз жайлауда иен даланы еркін аралап жүрген малшыдар, арқасына мылтық асынған аңшылар, білегіне қармағын ілген балықшылар, жал басында жалпиып отырғанмен өлкенің өткені туралы жадына жаттап алғаны көп ақсақалдар, тағысын тағы ең даланың ойы мен қырын бес саусағындай білетін адамдар. Сол қарапайым жандардың білетіні мен білігін қолдағым келеді.

Тағы бір жағынан, «Қазақстанның қасиетті жерлері» бағдарламасы басталып, ескерілмей келген талай қасиетті жерлеріміз анықталып, ел бара бастап еді. Оның иесі табылып, жекеменшіктенетіндер табыла бастады. Бұған дейін жекеменшікке өтіп кетіп, көне қорымдардың үстіне үй салып, көне қаланың орны егістікке айналып кеткендері қаншама? Жалпы, қасиетті деп танылған нысандар мемлекет меншігіне өтіп, қатаң қорғауға алынуы және туризмнің қайнарына айналдыру керек деген ұстанымдамын. Ол үшін бәріне жауап беретін заң керек.

Біз тарихымызды тасқа жазып қалдырған халықтың ұрпағымыз. Өкінішке орай үркін-қорқын жылдар біздің сол асыл мұрамызды өркениеттің көшінен сырып тастады. Несін жасырайын, қымызыңды неміс, көкпарды қырғыз, қазы-қартаңды жапондар еншілеп, қызығын көріп жүр. Тағы да қанша дүниеміздің басқаның қанжығасында жүргенін көкірегі ояу жандар айтып келеді. Мен де сол қатардамын.

Қысқасы, тарихын танымаған ұлт тамырсыз ағашпен тең. Біз тарихымызды таныту арқылы өзіміздің ұлы империялардың, ұлы парасаттардың иегері екенімізді дәлелдей аламыз. Сол арқылы мемлекеттігімізді, тәуелсіздігімізді баянды етеміз.

Праймеризге қатысты бір кездесуде сайлаушылардың бірі:

– Көпбалалы аналарға қандай жәрдем көрсетесіз, – деген сұрақ қойды.

Мен:

– Көпбалалы анаға емес, көпбалалы отбасының балаларына көмек көрсеткім келеді, – деп жауап бердім.

Өйткені мен де көпбалалы отбасынан шыққан адаммын. Бір отбасындағы сегіз баланың екіншісі едім. Бала күніміз сан түрлі қиындықпен бетпе-бет келді. Бірақ содан қажырлылықты, тазалықты, адамгершілікті, ізгілікті, қысқасы, адам бойында бар ізгі қасиеттерді үйрендік. Біріміз-бірімізге үйреттік. Үлкеніміздің киімін кішіміз ауыстырып киіп, бір күлше нанды бөліп жеп, түлкі құрсақ болып жүрсек те, аштығымызды білдірмей өстік. Сол қиындықтың көбін аналарымыз тартса да, мүлде білдірмей өтті. Өкінішке орай, бойымызда тасқындаған жігер, алға ұмтылуға құштар күш-қайрат болса да, кейбір қиындықтың себебінен қоғамнан шеткері қалып, қолдау таппай кеткен кездеріміз болды. Қазіргі көпбалалы отбасылардың балаларынан да өзін бастан өткерген дүниелерді көріп қаламын. Осыған дейін сондай отбасының қанша баласына оқуға түсу, жұмыс табу, мамандық игеру, бизнес бастау туралы көрсеткен көмегімді айтпай-ақ қояйын. Әкем үнемі: «Біреуге істеген жақсылығыңды жұртқа жолдасыңның мінін басқаларға айтпа», – деп отырушы еді. Сол тәрбиемен келемін. Бұдан кейін де қолдан келер көмегім болса сондай жандарға жәрдем көрсетуді шамам жеткенше жалғастырамын. Баспана әперіп, байытып тастаймын деп уәде етпеймін. Себебі қалтама жұқалтаң адаммын. Бірақ, рухани, моральдық тұрғыда бай адаммын.

Әкем үнемі: «Пышақты алдымен өз денеңе салып көр, ауырмаса, басқаға сал», – деп бізді ізгілікке, адамгершілікке, ақылдылыққа жетелеп, аярлық пен көрсекызарлық, жалақорлық пен жаман қылықтан алыстатып отыратын. Сондай-ақ, «Өрттің алды жақсы» деп әр қандай жаңа дүние болса соған кірісіп, өзімізді сынап көруге бағыттайтын. Праймеризге қатысу – мен үшін атақ қуу емес. Өтпей қалсам да өкінбеймін. Бір дауыс жинасам сол менің жетістігім. Қайта осы бір саяси додада азаматтық үнімді білдіріп, өзімнің Атажұртқа оралғалы істеген жұмысымнан есеп беру және не істей алатынымды көрсету. Әділжан Ғұмаров әзілдеп айтатындай: «Қажетпін бе, Қажет емеспін бе?» соны сынап көру.

Қажет АНДАС, журналист.

ҚЫЛМЫС

ЗОРЛЫҚ-ЗОМБЫЛЫҚ қашан тоқтайды?

**ЗАМАН БҰЗЫЛДЫ МА,
ЖОҚ ӘЛДЕ АДАМ БА?
ЗАМАННАН КӨРЕЙІН
ДЕСЕҢ, ЗАМАНДЫ ЖАСАП
ОТЫРҒАН СОЛ АДАМ
ҒОЙ. ДЕЙ ТҰРҒАНМЕН,
ӘР ЗАМАННЫҢ ӨЗ
СҰРҚЫЛТАЙЫ БАР. ДЕМЕК,
ЗАМАН ҚАЛПЫНДА, АЛ СОЛ
ЗАМАНДА ӨМІР СҮРЕТІН
АДАМДАРДЫҢ ПИҒЫЛЫ,
ІС-ӘРЕКЕТІ, БІР-БІРІНЕ
ДЕГЕН ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСЫ,
ОТБАСЫ, ОШАҚ ҚАСЫ,
БАУЫР ЕТІ БАЛАЛАРЫНА
БЕРГЕН ТӘЛІМ-ТӘРБИЕСІ,
ТАҒЫЛЫМЫ БАР. XX
ҒАСЫРДЫҢ СОҢЫ
МЕН ХХІ ҒАСЫРДЫҢ
БАСЫНДА ЗАМАНАУИ
ТЕХНИКАЛАРДЫҢ КӨЗ
ІЛЕСПЕС ЖЫЛДАМДЫҒЫ
МА, ӘЛДЕ ТАБИҒИ
ҚҰБЫЛЫСТЫҢ ӨСЕРІ МЕ
АДАМДАР ПСИХОЛОГИЯСЫ
КҮРТ ӨЗГЕРДІ.**



шыққаннан кейін де қоғамға қайта оралады. Алайда, сол әрекетін қайта жасайтын безбүйректер мен тас жүректерден қоғам бір жола арыла алмады. Адамдар үреймен өмір сүретін дәрежеге жетті. Отбасындағы зорлық-зомбылық та ата-аналардың бала алдындағы жауапкершілігі қай дәрежеде екенін көрсетіп тұр. Бірі жұмыссыздықтың, енді бірі ішімдіктің салдарынан десе, несие алып белшесінен қарызға батқандар да тығырыққа тіреліп, ұрыс-жанжалдан зорлық-зомбылық көрдім деп, балаларын шұбыртып, «ана үйін» паналап жүр. Мақаланың басты тақырыбы көмелеттік жасқа толмаған балалардың сексуалдық сипаттағы зәбір көруіне қатысты болмақ. Алматы облыстық сотының баспасөзінен алынған соңғы үш жылдағы мәліметке зер салсақ, 2018 жылы 4741 адамға қатысты 4105 қылмыстық іс сотқа түскен. 4615 адамға қатысты 3999 қылмыстық іс аяқталды (2225 іс бойынша 2510 адамға үкім шығарылды). Қылмыстық кодекстің 120-бабының 4-бөлігі бойынша 14 жасқа толмағандарғы зорлау бойынша 7 адамға қатысты 7 қылмыстық іс қаралып 6 адамға үкім шығарылып, 5-адам бас бостандығынан айырылған.

Қылмыстық кодекстің 121-бабының 4-ші бөлігі бойынша сексуалдық сипаттағы зорлық-зомбылық әрекетін жасау бойынша 8 адам сотқа беріліп, барлығы абақтыға тоғытылған. Көрсеткіштерді көрген сайын азғындықтың арбауына түскен жасөспірімдердің өксіген өмірі көз алдыға келеді. Тағдыры тас-талқан болған жеткіншектердің болашағы қандай

кодекстің 122-бабы 1-бөлігі бойынша 16 жасқа толмаған адамдармен жыныстық қатынаста болу сипатымен 2018 жылы 20 адамға қатысты қылмыстық іс сотқа түскен. 18 адам бас бостандығынан айырылған. 122-бабы 3-бөлігі бойынша бірнеше рет әрекет жасағандарға қатысты 1 қылмыстық іс қаралып, айыпкер соты болған. Айтуға аузың бармайтын, жиіркеністі істерді жаһанамға жар салмай, жасырып жабуға болар еді. Алайда, «ауруды жасырсаң, өлім әшкерелейді» демекші, батыстан келген анайы үрдіс біздің жас жеткіншектердің санасын тез улап алыпты. Маскара болғанда жасөспірімдер арасында да, еркек пен еркек, қыздар арасында гомосексуалдық қылмыстар тіркеліпті. Бұл қылмыстық іске орай, яғни, қылмыстық кодекстің 124-бабының үш жыл бұрынғы көрсеткіші бойынша 3 адамға қатысты қылмыстық іс сотта қаралып, 3 адам жауапқа тартылып, біреуіне үкім кесіліп, бір адамды бас бостандығынан айырған. Міне, жаһандану дәуіріндегі ұлттық кодымыздан жаңылып, әдеп-ғұрып, салт-дәстүріміз бен ырым-тыйымдардан тыйылып, батыстың ашық-шашық, әлем-жәлем, киім-үлгісін киген және жеңіл жүріске үндейтін анайы порнографиялық көріністерін интернеттен жұқтырып алған қоғам енді жасөспірімдер мен зорлық-зомбылық көрген аналардың құқығын заң аясында ғана қарауға мәжбүр болуда. «Тәрбие басы тал бесіктен» деген қазақи қағида бүгінде және болашақта «әфсәна» күйінде қалатын сияқты. Себебі, іріңдеген індетке айналған жезөкшелік те, гомосексуалдық сипат та жастар арасында белең алуы қауіп-қатердің басты көзірі. Бұл жаман әдеттің етімізден өтіп сүйегімізге жеткені сондай, тіпті өзін-өзі танып болмаған ойын баласын да қолынан жетектеп кетіп, зорлық-зомбылық көрсетіп жүрген қылмыскерлердің қатары көбейіп барады. Кешегі кеңестік одақ тұсында, көмелеттік жасқа толмағандарды зорлаған қылмыскерлерді түрменің ішінде отырғандар өздері жазалайтын. Ал қазір абақтылардағы зектердің де талғамы өзгерген тәрізді. Бүлдіршінге, көмелетке толмаған зорлық-зомбылық жасап, абақтыға тоғытылған әлгіндей қылмыскерлерді түрме ішінде жазалапты дегенді естімейтін болдық. Тағы да фактіге

жүгінейік, 2018 жылмен салыстырғанда зорлық-зомбылыққа қатысты қылмыс көрсеткіші 2019 жылы бір шама төмендеген. Мәселен, 2018 жылы 4741 адамға қатысты 4105 қылмыстық іс сотқа түссе, 2019 жылы барлығы 4040 адамға қатысты 3445 қылмыстық іс тіркеліп, оның ішінде 4035 адамға қатысты 3434 қылмыстық іс аяқталып, 2052 іс үкім шығарылып, 2377 адам сотталған. Қылмыстық кодекстің 120-бабы 4-бөлігі, яғни, 14 жасқа толмағандарға көрсетілген зорлық бойынша 10 адамға қатысты үкім кесіліп, 8 адам бас бостандығынан айырылған. Ал, 121-баптың 4-бөлігі бойынша 14 іс қаралып, 10-ына үкім шығарылып, қылмыскерлер темір тордың аржағына аттанған.

ҚР ҚК 122-бабы 1-бөлігіне сәйкес, 16 жасқа толмағандармен жыныстық қатынасқа түсу бойынша 32 адамға қатысты 32 қылмыстық іс түсіп, 29 іс қылмыстық сотта зерделеніп, 24 іс бойынша үкім шығарылған. 124-бап бойынша 6 адамға қатысты қылмыстық іс сотқа түсіп, 4 адам түрмеге тоғытылған.

Жалпы, зорлық-зомбылыққа қатысты үш жылдық көрсеткішке зер салсақ, жылдан жылға төмендегенін аңғаруға болады. Мұнымен жасөспірімдерге қатысты қылмыс құрықталып жатыр деп айтуға ауыз бармайды. Алайда, жастар арасында идеологиялық жұмыс бір ізге түспей, тәлім-тәрбие таразыға тартылмай, нәпсісін тыя алмаған қылмыскерлерден жас өрендерімізді қорғай алмаймыз. Қылмыстық кодекстің баптарын жүз жерден ізгілендіріп, қатаңдатқанмен, санасы уланған, жүйкесі сыр бергендерден жасөспірімдерді қорғау үшін үздіксіз жұмыстар жүргізілуі шарт. 2020 жылдың 8 айында Алматы облысының соттарына барлығы 2752 адамға қатысты 2338 қылмыстық іс келіп түскен. Соның 2576 адамға қатысты 2212 қылмыстық іс сарапталып, 1870 адамға қатысты 1499 іске үкім шығарылған. Яғни, жоғарыда қылмыстық кодекстің алты бабы бойынша жіліктеп айтар болсақ, ҚК 120-бабы 4-бөлігі бойынша (жас балаға қатысты жасалған зорлау) 6 адамға қатысты 6 қылмыстық іс түсіп, 4 іс бойынша үкім шығарылды. 3 адам бас бостандығынан айырылған. ҚК 121-бабы 4-бөлігі бойынша көмелетке толмағандарға қатысты сексуалдық сипаттағы зорлық-зомбылық әрекеттеріне орай, 2 адамға қатысты қылмыстық іс қаралып, өткен жылдан қалған 4 адамға қатысты істі қосқанда 3 адамға үкім шығып, сотталған. ҚК 122-бабы 1-бөлігі бойынша он алты жасқа толмаған адаммен жыныстық қатынас немесе нәпсіқұмарлық сипаттағы өзге де әрекеттер жасаған 26 адамға қатысты 21 іске үкім шығарылып, 24 адам абақтыға тоғытылған. ҚК 122-бабы 3-бөлігі бойынша 2 адамға қатысты және өткен жылдан қалған 1 адамға қатысты, барлығын қосқанда 3 адам бас бостандығынан айыру жазасын арқаалаған. ҚК 124-бабы бойынша жас балаларды азғыруда 1 адамға қатысты қылмыстық іс қаралып, сотты болған.

ТҮЙІН ОРНЫНА: Құс екеш құс та балапаны үшін шырылдап, қанатымен су бүркеді. Хайуан да өз төлі үшін араша тұрады. Санасы ояу, қарым-қабілеті аса зор адамзат баласына зорлық көрсеткен қылмыскерді адам деп айтуға бола ма? Көздері қарайып, ойын алаңында жүрген немесе көмелетке толмаған жас өренге әлімжеттік көрсетіп, арам ойын жүзеге асырған қылмыскерлерді түрме тәрбиелейді дегенге ешкім де сенбейді. Олардың жазасы өмір бақи абақтыда отыру не өлім жаза-сы ғана. Орыстың бір керемет мақалы бар «Қисықты тек қабір ғана түзетеді» деген. Бұған біздің де алып қосарымыз жоқ!

Айтақын МҰХАМАДИ

жеткіншектерге зәбір көрсеткендердің, яғни, қылмыс жасағандардың барлығының жүйкесінде сыр бар деп ешкім айғақ бере алмайды. Ендеше, бесіктен белі шықпаған ойын баласын, ұл, қыз демей, обал сауапты жиып қойып, арам ойын іске асырған педофильді адам санатына қосуға кімнің дәті барады. Заң жүзінде жазаланғанымен олар темір тордың ар жағында қалыпты өмір сүреді. Кесілген жазасын өтеп

болмақ? Олардың жан-жарасын уақыт емдеп жаза ала ма? Міне, бұл бүгінгі қоғамдағы күн тәртібінен түспей тұрған көкейкесті мәселе! Педофильге химиялық кастрация жасап, еркектік қарым-қабілетінен айырамыз деп заң шығарып, іс жүзіне асырдық. Бірақ, одан қылмыс азаймады. Жасөспірімдердің жәбір көруі көзге шыққан сүйелдей бадырайып тұр. Тағы да фактіге жүгініп көрелік, қылмыстық



Дүйсенбі - Понедельник, 5 қазан

ҚАЗАҚСТАН

06.00, 04.10 Әнұран
06.05.«Konil tolquny».
06.15 «Masele»
07.00 «Tansholpan»
10.00, 18.00 «Келін Өні»
12.00 «Niet»
13.35 «Жәдігер»
14.00/х «Ханзада».
15.10,21.30 «Қанатсыз құстар-2».
16.05 «Апта».
17.00, 20.00, 01.30 AQPAPAT
17.15 «Қызық екен...»
20.30 «Ashyq alan»
22.30 Т/х «Фатмагүл»
00.00«Жүзден жүйрік»
02.00 «Ashyq alan»
02.50 «Niet»

ХАБАР

06.00 Аналитическая программа «7 күн» повтор
07.15, 18.00 «Удачная сделка»
09.15, 17.00 Тұсаукесер «Qalamaimyn»
10.20 Телехикая «Балтакөлде бақытым».
12.00 Жаңалықтар. Новости
12.30 «COVID-19. Халықаралық сарапшылар Алмаз Шарманмен»
13.10 Т/с «Чужое гнездо»
15.00 Тұсаукесер «Бүгін»
Тікелей эфир
16.10, 22.50 Т/х «Келінжан-2»
20.00 Қорытынды жаңалықтар
20.30 «Баспанаға бағыт».
Тікелей эфир
21.00 Итоги дня
21.40 Ток-шоу «Хабарлас»
00.40 Д/ф «Культура равнодушия»

АСТАНА

06.00 «Ән мен әзіл»
06.30 «Күлдірген»
07.00, 16.55 «Үздік әзілдер»
08.00, 14.15 М/ф «Маша и медведь»
09.30, 22.00 Т/х «Кекеш келін»
11.00, 21.00 Т/с «Сүлеймен сұлтан»
12.10 Т/х «Құйынды мекен»
13.40 «vinetime»
14.00 «Новости»
14.05 «Профессионал»
14.45 Т/с «Брак по завещанию-2»
16.00 «Aitarym bar»
18.00 Т/х «Қызғалдақ»
20.00,01.50 ASTANA TIMES
23.10 Т/х «Ұлы ханша»
00.40 Т/х «Таңдауым сен»
02.50 «Біреудің есебінен» деректі драма
03.35 «KazNet»
03.55 Т/с «Не ври мне»
05.30 «Шімән апаның хикаялары»

ЕВРАЗИЯ

06.00 Т/х «Когда зовет сердце »
07.00 «Той заказ»
07.30 «BastyBagdarlama»
08.00 «Доброе утро»
11.00 «МУЖСКОЕ/ЖЕНСКОЕ»
12.00 «Qoslike»
15.40 «На самом деле»
16.50 Т/с «Старая гвардия. Прощальная вечеринка»
18.00 «Басты Жаңалықтар»
18.45 «Пусть говорят»
20.00 «ГЛАВНЫЕ НОВОСТИ»
20.50 Т/с «Пять минут

Открылось наследство после смерти гр. Куншығар Алмата Полатұлы, умершего 19 июля 2020 года.Прошу наследников и заинтересованных лиц обращаться к нотариусу Бекішбаеву А.С. по адресу: Алматинская область, город Талдықорган, ул. Шевченко, 146/4. Тел.: 41-37-73, в срок до 19 января 2021 года.

Сейсенбі - Вторник, 6 қазан

ҚАЗАҚСТАН

06.00,03.50 Әнұран
06.05 «Ұлы даланың көне шаһарлары» Деректі фильм
06.30, 14.00,17.00, 20.00, 00.45 AQPAPAT
07.00 «Tansholpan»
10.00, 18.00 «Келін Өні»
12.00 «Niet»
13.35, 02.50 «Жан жылуы»
14.10 «Ханзада»
15.20, 21.30 Т/х «Қанатсыз құстар-2».
16.05 «жарқын жүздесу».
17.15 «Қызық екен»
20.30, 00,30 «Ashyq alan»
22.30 Т/х «Фатмагүл»
01.05 «Niet»

ХАБАР

06.00 «Итоги дня» повтор
07.15, 18.00 Премьера «Удачная сделка»
09.15, 17.00 Тұсаукесер «Qalamaimyn»
10.20 Т/х «БАЛТАКӨЛДЕ БАҚЫТЫМ».
12.00 Жаңалықтар. Новости
12.30 «COVID-19. Халықаралық сарапшылар Алмаз Шарманмен»
13.10 Т/с «Чужое гнездо»
15.00 «Бүгін» Тікелей эфир
16.00, 23.30 Т/х «КЕЛІНЖАН-2»
20.00 Қорытынды жаңалықтар
20.30 «Народный контроль» Тікелей эфир
21.00 Итоги дня
21.40 Т/с «Дети сестер».
22.35 Т/х «СОҢҒЫ ҮМІТ»
00.30 ПРОФ. БОКС. МЕЖДУНАРОДНЫЙ ТУРНИР

АСТАНА

06.00 «Ән мен әзіл»
06.30 «Күлдірген»
07.00 «Үздік әзілдер»
08.00 М/ф «Маша и медведь»
09.30, 22.00 Т/х «Кекеш келін»
11.00, 21.00 Т/с «Сүлеймен сұлтан»
12.10, 23.10 Т/х «ҰЛЫ ХАНША»
13.40 Вайн тайм
14.00 НОВОСТИ
14.05 ПРОФЕСИИОНАЛШОУ
14.45 Т/с «Брак по завещанию-3»
16.00 «Aitarym bar»
16.55 ҚОШ КЕЛДІҢІЗ
18.00 Т/х «Қызғалдақ»
20.00,01.50 ASTANA TIMES
20.55 Loto 5/36. Прямой эфир
00.40 Т/х «Таңдауым сен»
02.50 «Біреудің есебінен» деректі драма
03.35 «KazNet»
03.55 Т/с «Не ври мне»
05.30 «Шімән апаның хикаялары»

ЕВРАЗИЯ

06.00, 02.55 Т/х «Когда зовет сердце»
06.45, 03.40 «Той заказ»
07.15, 18.00 «Басты жаңалықтар»
08.00 «Доброе утро»
11.00 «МУЖСКОЕ/ЖЕНСКОЕ»
12.00 «Qoslike»
15.40 «На самом деле»
16.50 Т/с «старая гвардия. Прощальная вечеринка»
18.45 «Пусть говорят»
20.00 «ГЛАВНЫЕ НОВОСТИ»

20.50 Т/с «ПЯТЬ МИНУТ ТИШИНЫ»
22.00, 02.10 «П@УТИНА»
22.50 «ПЯТЬ МИНУТ ТИШИНЫ» продолжение
04.10 «Ұшқалақ»

КТК

07.05 Кешкі жаңалықтар
07.30 Т/х «ҚАРА ТЕҢІЗ»
10.00 НОВОСТИ
10.40 «Розыск»
12.40 О/д «Морские дьяволы. Рубежи Родины»
14.50, 21.40 «Небеса подождут»
17.00 Т/х «Өмір сабағы»
18.00 Т/х «Кектен туған махаббат»
19.30 КЕШКІ ЖАҢАЛЫҚТАР
20.00 «Астарлы ақиқат»
21.00 ВЕЧЕРНИЕ НОВОСТИ
23.45 О/д «Морские дьяволы. Рубежи Родины»
01.30 «Розыск» (повтор)
02.15 Т/х «Астарлы ақиқат»
03.00-04.10 Т/х «Кектен туған махаббат»

ЖЕТИСУ

07.05 «Әсем әуен»
07.30 «Таңжарық» /тікелей эфир/
09.00 TV-сабақ
18.00 Жаңалық
18.15 Новости
18.30 «Сыралғы» /тікелей эфир/
19.30 «Сегодня» /прямой эфир/
20.00 Д/ф «Әлемнің мәдени қазынасы»
20.15 «Абай-175»
20.30 Жаңалықтар
21.00 «Арнайы репортаж»
21.30 Новости
22.00 Т/с «Бәрі де анам жайлы»
22.35 «Әсем әуен»
23.00 Жаңалықтар
23.30 Новости

31 КАНАЛ

06.00 Ризамын
06.20, 01.50 Алдараспан, Нысана, Шаншар әзілдері
06.50 Информбюро (повтор)
07.50 Т/с «Ганга»
10.00, 21.00 Сериал «КОНСУЛЬТАНТ»
12.30 «Экстрасенсы детективы»
15.00 «Кел, татуласайық»
18.00 Сериал «Кухня»
20.00 Информбюро
23.20 «Кел, татуласайық»
04.00 Ризамын
05.00 Әзіл студио

7 КАНАЛ

06.00 «Қуырдақ»
06.15 «Еленген есім»
07.10 «Келесі кім?»
07.50, 22.20, 04.10 Т/х «Элиф»
09.00,17.00 Т/с «Тайны госпожи Кирсановой»
10.10, 18.10 Т/с «Балабол-3»
12.30 Скetchком «Япырай»
13.00, 20.20, 02.10 Т/х «Жалдамалы қалындық»
14.00, 03.10 Т/х «Азулы әулет»
15.10, 02.40 «Q-елі»
15.50Т/с «Анна детектив»
21.20 Т/х «12 күн»
22.00 «Ата-ана балашаға»
23.20 Т/х «Машкин дом»
00.20 «Мачо и ботан»
05.00 «Өз ойым»

Сәрсенбі - Среда, 7 қазан

ҚАЗАҚСТАН

06.00,03.50 Әнұран
06.05«Қазақ даласының құпиялары» Деректі фильм
06.30, 14.00,17.00, 20.00, 00.00 AQPAPAT
07.00 «Tansholpan»
10.00, 18.00 «Келін Өні»
12.00 «Niet»
13.35 «Тұлға»
14.10, 22.30Т/х «Ханзада».
15.10, 21.30Т/х «Қанатсыз құстар-2».
16.20«Ауылдастар».
16.45 «100 Jana esim»
17.05 «Қызық екен»
20.30 «Ashyq alan»
22.30Т/х «Фатмагүл».
00.50 ФУТБОЛ. УЕФА. ЖОЛДАСТЫҚ КЕЗДЕСУ.
Тікелей эфир
03.00«Ashyq alan»

ХАБАР

06.00, 02.00 ҚР Өнұраны
06.00 Қорытынды жаңалықтар. Итоги дня/повтор/
07.15, 18.00 «Удачная сделка»
09.15, 17.00 «Qalamaimyn»
10.20 Т/х «Тайталас».
12.00 Жаңалықтар. Новости
12.30 «COVID-19. Халықаралық сарапшылар Алмаз Шарманмен»
13.10 Т/с «Чужое гнездо»
15.00 Тұсаукесер «Бүгін»
Тікелей эфир
16.00, 23.35 Т/х«Пөленшеевтер-3»
20.00 Қорытынды жаңалықтар
20.30 «Баспанаға бағыт».
Тікелей эфир
21.00 Итоги дня
22.40 Т/х «СОҢҒЫ ҮМІТ»
00.35 Х/ф «МЕНИҢ ТАҒДЫРЫМ»

АСТАНА

06.00 «Ән мен әзіл»
06.30 «Күлдірген»
07.00,16.55 «Үздік әзілдер»
08.00 М/ф «Маша и медведь»
09.30, 22.00 Т/х «Кекеш келін»
11.00, 21.00 Т/с «Сүлеймен сұлтан»
12.30, 23.20 Т/х «Ұлы ханша»
13.40 «Vine time»
14.00 «Праймериз 2020»
14.05 «Профессионал» шоу
14.45 Т/с «Брак по завещанию»
16.00 «Aitarym bar»
18.00 Т/х «Қызғалдақ»
20.00,01.50ASTANA TIMES
20.55 Loto 6/49. Прямой эфир
00.50 Т/х«Таңдауым сен»
02.50 «Біреудің есебінен» деректі драма
03.35 «KazNet»
03.55 Т/с «Не ври мне..»
05.30 «Шімән апаның хикаялары»

ЕВРАЗИЯ

06.00 «КОГДА ЗОВЕТ СЕРДЦЕ» ТЕЛЕХИКАЯСЫ
06.45 «Той заказ»
07.15 «Басты Жаңалықтар»
08.00 «Доброе утро»
11.00 «МУЖСКОЕ/ЖЕНСКОЕ»
12.00 «Qoslike»
15.35 «На самом деле»
16.50Т/с «Старая гвардия. Прощальная вечеринка»
18.45 «Пусть говорят»
20.00 «ГЛАВНЫЕ НОВО-

СТИ»
20.50 Т/с «Анонимный детектив»
22.00 «П@УТИНА»
22.50«Анонимный детектив»
01.10 Ночной кинотеатр «Шифр»
04.05 «Ұшқалақ»

КТК

07.00 ҚР ӨНҰРАНЫ
07.05Кешкі жаңалықтар
07.30Т/х «Аталар сөзі»
08.20 «Қара теңіз»
09.40 НОВОСТИ
10.10 «РОЗЫСК»
12.10 О/д «Морские дьяволы. Рубежи Родины»
14.30Х/ф «Небеса подождут»
16.30 Т/х «Өмір сабағы»
18.00 Т/х «Кектен туған махаббат»
19.30 КЕШКІ ЖАҢАЛЫҚТАР
20.00 «Астарлы ақиқат»
21.00 ВЕЧЕРНИЕ НОВОСТИ
23.45 О/д «Морские дьяволы. Рубежи Родины»
01.30 «РОЗЫСК» (повтор)
02.15«Астарлы ақиқат»
03.00 «Кектен туған махаббат»

ЖЕТИСУ

07.05 «Әсем әуен»
07.30 «Таңжарық» /тікелей эфир/
09.00 TV-сабақ
18.00 Жаңалық
18.15 Новости
18.30 «Сыралғы» /тікелей эфир/
19.30 «Бүгін» /тікелей эфир/
20.00 Д/ф «Әлемнің мәдени қазынасы»
20.15 «Абай-175»
20.30 Жаңалықтар
21.00 «Экорейд»
21.30 Новости
22.00 Т/с «Бәрі де анамжайлы»
22.35 «Әсем әуен»
23.00 Жаңалықтар
23.30 Новости

31 КАНАЛ

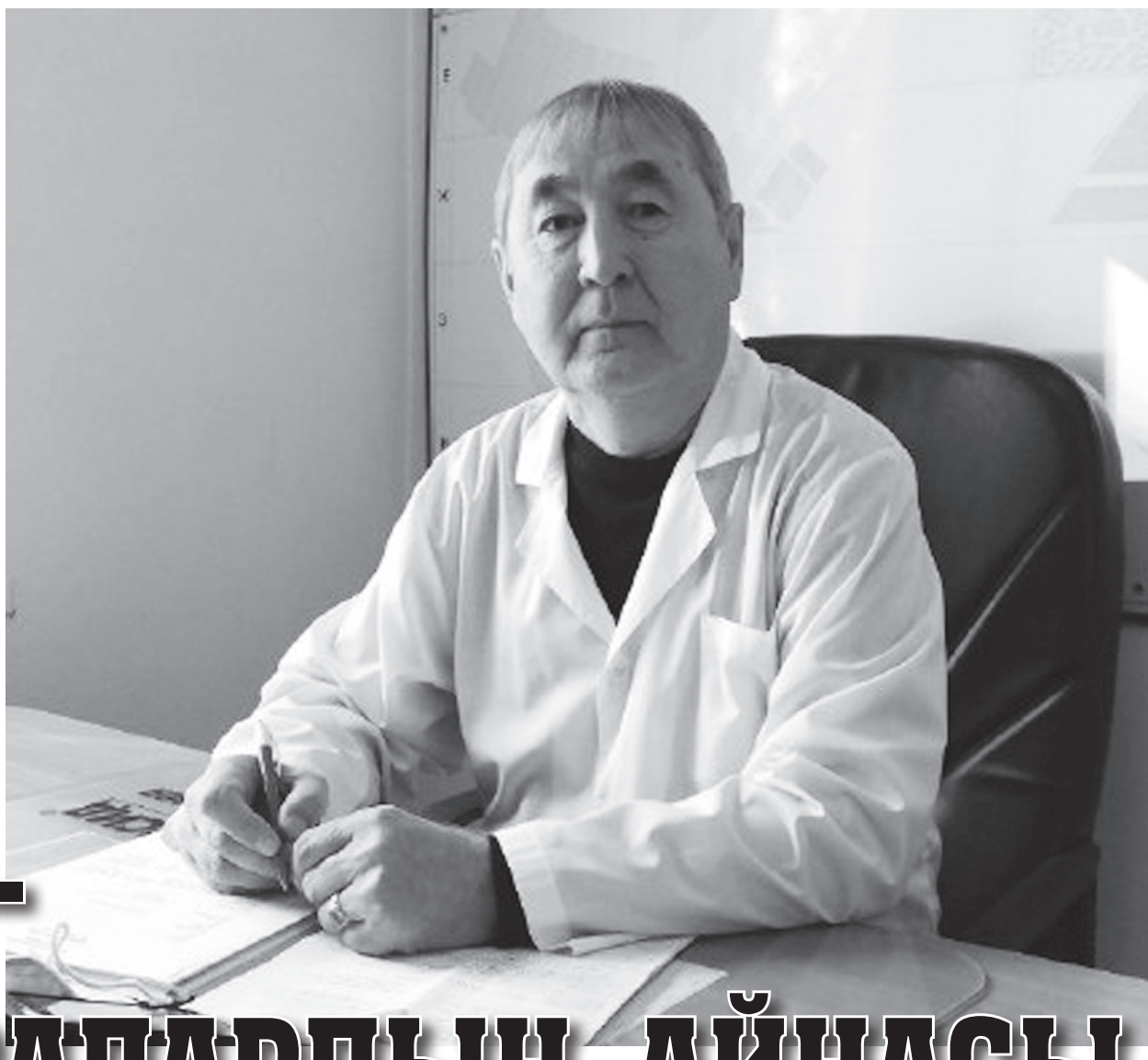
05.58 ҚР Өнұраны
06.00, 17.50 Т/с «Немного женаты»
06.50 Информбюро (повтор)
07.50 Т/с «Ганга»
10.00 «What's up?» қаз
10.50, 21.05 Т/с «Живой»
13.15 Х/ф «Золушка-2: Мечты сбываются»
15.00 «Кел, татуласайық»
19.00 Сериал «Кухня»
20.00 Информбюро
23.25 «Кел, татуласайық»
02.05 Алдараспан, Нысана, Шаншар әзілдері
04.00 Ризамын
05.00 Әзіл студио

7 КАНАЛ

06.00 «Қуырдақ»
06.15 «Еленген есім»
07.10«Келесі кім?»
07.50, 22.20, 04.10 Т/х «Элиф»
09.00,17.00 Т/с «Тайны госпожи Кирсановой»
10.50 Т/с «Балабол-2»
12.30 Скetchком «Япырай»
13.00, 20.20Т/х «Жалдамалы қалындық»
14.00, 02.50 Т/х «Азулы әулет»
15.10, 02.40 «Q-елі»
15.50 Т/с «Война семей»
18.10 Т/с «Балабол-3»
21.20 Т/х «Тек қана қыздар»
21.50 Т/х «Тақиясыз періште»
00.30 «Первый раз прощается»
00.20 Х/ф «Я здесь»
04.50 «Өз ойым»

АШЫҚ ӘНГІМЕ

«ТЕРІ – ІШКІ АҒЗАЛАРДЫҢ АЙНАСЫ» ДЕМЕКШІ, АҒЗАДА ҚАНДАЙ ДА БІР АУРУ БЕЛГІСІ ТУЫНДАЙТЫН БОЛСА, ОЛ АДАМ ТЕРІСІНДЕ КӨРІНІС БЕРЕДІ. АЛ АҒЗАНЫҢ ҚАЛЫПТЫ ҚЫЗМЕТ АТҚАРУЫ ҮШІН ТЕРІ КҮТІМІ АЙТАРЛЫҚТАЙ МАҢЫЗДЫ. БІР-БІРІНЕ БАЙЛАНЫСТЫ ОСЫ БІР ПРОЦЕСТІ ҮНЕМІ ҚАДАҒАЛАП ОТЫРУДЫҢ ТӨН САУЛЫҒЫНА ӘСЕРІ КӨП. ТЕРІДЕ ПАЙДА БОЛАТЫН ДЕРТТІҢ ТҮРЛЕРІ МЕН АЛДЫН АЛУ ШАРАЛАРЫ ЖАЙЛЫ ТАЛДЫҚОРҒАН ТЕРІ-ВЕНЕРОЛОГИЯЛЫҚ ДИСПАНСЕРІНІҢ БӨЛІМ МЕҢГЕРУШІСІ, ЖОҒАРЫ САНАТТЫ ДӘРІГЕР ЖАЙЫҚБЕК ТОЛҚЫНБЕКОВПЕН ӘНГІМЕЛЕСКЕН ЕДІК.



ТЕРІ – ІШКІ АҒЗАЛАРДЫҢ АЙНАСЫ

АЛАТАУ: – Ең алдымен тері ауруларының шығу себептері туралы тарқатып айтып берсеңіз?

Жайықбек БАЙҚОРЖЫНҰЛЫ: – Терідегі түрлі аурулардың пайда болуына көптеген фактор әсер етеді. Мәселен, псориаз, экзема сынды тері аурулары тұқымқуалаушылықтан пайда болады. Яғни, ауру науқасқа ата-анасы немесе жақын туыстарынан берілуі мүмкін. Тері нерв, қан және лимфа жүйесімен тығыз байланыста болғандықтан кез келген ішкі мүшелер мен жүйке жүйесінің аурулары тікелей әсер етеді. Бүгінгі таңдағы адамдардың тұрмыстық жағдайы, жеке басындағы түрлі проблема жүйке жүйесіне әсер етпей қоймайды. Ал бұл өз кезегінде тері ауруларының пайда болуына әкелетін факторлардың бірі. Тек бұл ғана емес, тері ауруларының өршу себептерінің қатарына адамның ішкі құрылыс жұмыстары мен эндокриндік жүйесінің бұзылуы да кіреді. Бұрынғы кездері экологияның таза болуынан мұндай аурулар өте сирек кездесетін еді. Қазіргі қоршаған ортаның әсері адам ағзасына барынша зиянын тигізуде. Бұған қоса, түрлі аллергиялық аурулардың шығуына да осы экология жағдайының бұзылуы әсер етуде. Яғни, қазіргі экология жағдайы мен адамдардың тағамды дұрыс тұтынбауы салдарынан түрлі тері аурулары көбейіп келеді.

АЛАТАУ: – Қазіргі таңда аурудың қандай түрлері жиі кездеседі және олар қаншалықты қатерлі?

Жайықбек БАЙҚОРЖЫНҰЛЫ: – Медицинада тері аурулары жедел, созылмалы, тұқымқуалайтын және жұқпалы деп бөлінеді. Қазіргі таңда тері ауруларының көптеген түрі бар. Атап айтсақ, псориаз, есекжем (экзема), ортопедиялық дерматит, инфекциялық-паразитарлық және аллергиялық аурулар. Мысалы, псориаз – терінің созылмалы ауруы. Онымен ауырған науқастың бас терісінде, тізесінде, білек буындары мен арқасының төменгі тұстарында тері қатпарларының

орнына қатты қышитын тығыз, қызыл түсті дақтар пайда болады. Кейде әлгі дақтар күлгін түсті болып келеді. Бүгінде псориаз ауруы 3-4 жастағы сәбиден бастап егде жастағы азаматтарға дейін пайда болатын болды. Ғалымдардың пайымдауынша, псориазбен бір рет ауырып, айыққан науқастың аталмыш дерттен толық жазылуы мүмкін емес. Өйткені, ауру жасырын формаға ауысып кетуі мүмкін екен. Сондықтан аурудан толығымен жазылған адамның өзі үнемі дерматологтың бақылауында болуы қажет.

АЛАТАУ: – Жас балаларда да байқалады деп қалдыңыз, сәбилер арасында да тері ауруларының таралуына не себеп?

Жайықбек БАЙҚОРЖЫНҰЛЫ: – Нәрестелерде жиі кездесетін тері ауруы диатез деп аталады. Бұл көбінесе әйелдің жүкті кезінде ащы немесе тәтті тағамдарға құмар болуынан туындайды. Яғни, босанғаннан кейін әлгі тағамдар балаға әсер етіп, диатез пайда болуы мүмкін. Ал диатез алғаш байқалған кезден-ақ емделмесе, жүре келе ол күрделі ауру түрлері – ортопедиялық дерматит, экземаға айналады. Түрлі себептер диатезді емдеуді қиындатады. Өйткені, емдеу тиімді болуы үшін алдымен себебімен күресу керек. Сондықтан баланы емізу кезеңінде әйел қатаң диетаны сақтай отырып, пайдалы азықтармен тамақтанғаны абзал.

АЛАТАУ: – Тері ауруларының таралуы мен қозуына жыл мезгілдерінің әсері бар ма?

Жайықбек БАЙҚОРЖЫНҰЛЫ: – Иә, мұндай аурулардың қозуы маусымға байланысты өзгеріп отырады. Өсіресе, көктем және күз айларында аурудың өршуін байқаймыз. Егер, адам жеке бас гигиенасы, дұрыс тамақтану әдеті мен жүйке жүйесі жұмыстарының бірқалыпты болуына мән бермесе, тері және аллергиялық аурулар әр үш ай сайын қайталанып қозып отыруы мүмкін. Аурудың жақсысы болмайды ғой, сол

себепті аталған ауруларға немқұрайлы қараудың өзі қатерлі деп есептеймін. Өйткені, бей-жай қараған кішігірім ауру асқынып, хронологиялық түрге айналуы әбден мүмкін.

АЛАТАУ: – Аллергиялық аурулардың туындауы да осыған ұқсас па?

Жайықбек БАЙҚОРЖЫНҰЛЫ: – Аллергиялық аурулардың пайда болуы мен өршуіне әсер ететін себептер өте көп. Ал қазіргі таңда көбінесе цитрустық жеміс-жидектер, түрлі сапасыз тағамдар мен синтетикалық киім-кешектер реакция береді. Ол мұрынның бітелуі, көздің жасаурауы, терінің тітіркеніп, қызаруы, бөртуі, қышуы сынды белгілерді тудырады. Аллергия аса қауіпті аурулардың бірі болып саналатындықтан, дер кезінде дәрігер-маманға қаралып, дұрыс ем қабылдаған жөн. Себебі, кей аллергиялардың тыныс жолдарының дұрыс жұмыс жасауына кедергі келтіреді.

АЛАТАУ: – Статистика бойынша елдегі әрбір үшінші адам тері ауруларына немқұрайлы қарайды екен. Сонымен қоса, халық арасындағы емшілерге жүгініп, өз бетінше ем-дом жасайтындардың әрекеті жайлы не айтасыз?

Жайықбек БАЙҚОРЖЫНҰЛЫ: – Өз басым мұндай әрекеттерді дұрыс деп есептемеймін. Себебі, көптеген адам теріде пайда болған түрлі ауруларға мән бермей, оларға өзінше ем жасауға тырысады. Сондай-ақ, халық арасындағы емшілер жасаған түрлі қоспаларды ішіп, ауруын асқындырып алатындар да бар. Арнайы маманның көмегінсіз пайдаланылған мұндай емдік шаралары тіпті адам өліміне әкеліп соғуы мүмкін. Жасалған ем-домның әсері байқалмай немесе ауру белгілері үдеген кезде ғана дәрігер көмегіне жүгінетіндіктен, аурудың түрін дер кезінде анықтап, емдік жұмыстарды жүргізуде біршама қиындық туындайды.

АЛАТАУ: – Тері ауруларын жұқтырмас үшін қандай шаралар жасаған

абзал? Ал алдын алу жолдары қандай?

Жайықбек БАЙҚОРЖЫНҰЛЫ: – Тері аурулары адамда тұқым қуалаудың әсерінен пайда болатын болса оны түбегейлі емдеу мүмкін емес. Тек қатаң бақылауға алынып, тағамдық режимді сақтау маңызды болып саналады. Ауырып ем іздегенше, ауырмаудың жолын іздеген әлдеқайда тиімді. Сол себепті де, ауруды дер кезінде ауыздықтап, ерте бастан дәрігер көмегіне жүгінген абзал. Ал дерт байқалмастан бұрын адам салауатты өмір салтын барынша сақтауы керек. Осы саланың маманы ретінде тамақтану үдерісіне баса назар аударуға кеңес беремін. Бұл тұрғыда сырттан әкелінген емес, жергілікті жеміс-жидектер мен көкөністерді пайдалану, түрлі қоспалар қосылатын газдалған сусындардан бас тарту маңызды болып табылады. Бұған қоса жүйке жүйесінің тыныштығы да басты назарға алынуы қажет.

АЛАТАУ: – Сіздердің тараптан тері ауруларының көбеюінің алдын алу, халыққа түсіндіру мақсатында іс-шаралар атқарылады ма?

Жайықбек БАЙҚОРЖЫНҰЛЫ: – Иә, ондай жұмыстар жүргізіледі. Мәселен, келген науқас оқи жүрсін деген ниетпен тері ауруларын емдейтін мекемемізде түрлі жадынамалар, нұсқаулықтар қойылған. Бұдан бөлек, ашық есік күндері өткізіледі. Қазіргі карантин жағдайына байланысты бізге қаладағы оқу орындары мен түрлі мекемелерден ұсыныстар түседі. Сол жерлерге барып арнайы лекциялар оқимыз. Мұның барлығы тері ауруларының алдын алу бағытындағы атқарылып жатқан шаралар деп айтуға болады. Сонымен бірге, тері аурулары бойынша есепте тұрған азаматтар дәрігердің бақылауына алынып, жылына екі рет тексерістен өтіп отырады.

АЛАТАУ: – ӘНГІМЕҢІЗГЕ РАХМЕТ!

Лина АЙДЫНҚЫЗЫ

ОРАҚТЫ БАТЫРДЫҢ ТУҒАНЫНА 600 ЖЫЛ

Өзінің ер жүрек ерлігімен ел есінде қалған баба батырларымыздың данагөй ел басқарған білікті ұлағатты ұшан-теңіз, орта ғасырдағы тұлғалы қазақ батырларының шоғырындағы нұрлы сәуле, бүгінгі Тәуелсіздік таңы атқан күнге жеткізіп отырған тарихтағы жарық жұлдыздардың бірі - Жалайыр Орақты Алшағырұлы (1420-1501жж) туралы болмақ. Хас батырдың туғанына биыл 600 жыл толып отыр.

Енді аздап көне тарихқа көз жүгіртейік. «Жау жоқ деме, жар астында, бөрі жоқ деме, бөрік астында» деген сақтықта Алтайдан бастап Шу-Сыр жеріне дейін жердің шекарасын, халқын бізге дейін көзінің қарашығындай күзетіп қорғады. Бірде бір құба қалмақты, қызылбастыларды ішке кіргізбеу үшін жанталаса соғысқандығын қазақ баласы әлі ұмыта қойған жоқ. Ол туралы талай зерттеулер, романдар, дастандар жазылды.

Ел басына қатер төнген кезде дұшпанына қарсы күреске шығып, халқының қамы үшін жанын шүберекке түйіп, аянбай айқасқан заманының ардақты, батыр азаматтары болып ел аузында аңыз болып сақталғандығы тағы белгілі.

Елдің азаттығы, жердің тұтастығы жолында атқа қонған ерлердің қазақ тарихында құнарлы, қызықты һәм қайғылы беттері болғаны тарихтан белгілі.

Қазақ даласындағы өз ру-тайпалары жер үшін даланың есіл ерлері соңғы қаны сарқылып, соңғы күші таусылғанша айқасты, олар қазақтың қабылан жүректі халық екендігін дәлелдей түсті.

Құба-қалмақ шапқыншылығы кезінде ерлігімен елге танылған тарихи тұлғалардың басым бөлігі әлі де толық зерттеліп, зерделенгенімен, бір тобы әлі де болса аңыз айқындала қойған жоқ. Міне, олардың өмір жолы мен еліне сіңірген еңбегін ашу, көпшілікке таныту бүгінгі ұрпақтың міндеттерінің бірі болмақ.

Ерлер есімі ел есінде демекші, сөз бастаған шешен, ел бастаған көсем, қол бастаған батыр, әрі би Орақты бабамыздың жолы да, жөні де бөлек екендігі даусыз. Ол туралы көп айтуға және аз айтуға болады...

Қаһарман Орақты есімі ел есінде екендігі қазақ ақиық ақыны Жұматай болса былай деп жырлаған:

«... Ардақтап елдің жүрегін,
Алаудай көкке көтерер.
Орақты батыр тілегін,
Орындап келеді екен ел» - деп суреттеген. (Жақыпбаев Ж. Сартан. Алматы. 1979. 64 бет.)

Ұрпағына ұран болған Орақты батыр туралы алғашқы мақаламызда (Алатау 3,10 сәуір 2020 ж) үш мәселеге тоқталған едік. Енді тағы да елін қорғаған ата-жұртына қамқор болған баһадүр батыр тарих бетінде хатталған ер Орақты туралы 3 тарихи-тағылымды мәселеге тоқталайық:

Төртінші, Жалайыр қазақтың аға тайпасы, аға баласы, ноқта ағасы аталуы жайында

Қазақ тарихының атасы атанған Қадырғали Қосымұлы Жалайырдың (1530-1605 жж) «Алаш мыңының ішінде үлкені тарақ тамғалы Жалайырлар басты ұйытқы болған... Үлкен алаш мыңының ағасы болып келген осылар» деген даналық сөзін өзінің «Жылнамалар жинағында» бекер айтылмаған шығар деген ұғыммен осы бөлімнен бастағанды жөн көрдік.

Енді түсінікті болуы үшін «аға тайпа,аға баласы, ноқта ағасының» мағынасына тоқталайық. «Аға» сөзінің мағынасына зер салайық. «Қазақ сөздігінде» бұл сөздің 5 нұсқасы берілген екен, соның 3 ақылшы, басшы, жетекші, 4 қызмет дәрежесі, лауазымы үлкен, жоғары адам..., ол аға буын, өмірде көпті көрген, тәжірибесі мол алдыңғы ұрпақ» - деген екен. (Қазақ сөздігі. (Қазақ тілінің бір томдық үлкен түсіндірме сөздігі) Құрастырған Н.Уәли, Ш.Құрманбекұлы, М.Малбақов, Р.Шөйбеков және т.б.) Алматы, «Дәуір» баспасы, 2013 ж.,25-бет)

Қазіргі тілші ғалымдар «аға» сөзін осылай түсіндірумен ғана шектелген, олардың қазақтың ру-тайпалары мен аталары арасындағы айтылатын «аға» сөзі толық анықталмағандығы қандай өкінішті-ақ.

«Ноқта ағасы» сөзі «ноқта» сөзі былай түсіндіріледі: «Ноқта ағасы зат. Көштің басында жүретін «тұңғыш ұл) бастаушы»... - делінген.(Сонда 979-бет)

Бұл екі сөздің мағынасы бір – ол құрметті, беделді, өмірдің ащы-тұщысын, қуанышын көп көрген, өз ру-тайпалары мен таларының қамқоршысы, қорғаушысы, бабаға данагөй-ақылшысы болған абыз адамды немесе ру-тайпаны атағаны белгілі.

Жалайыр тарихы түп төркіні көне заман төріне жетелейді. Ол туралы ғылыми, тарихи-тағылымды және көркем әдебиеттерге сүйеніп жазғандай болдық. Қазақ елі тарихында жалайыр тайпасының орны, салмағы да үлесі сүбелі екендігін дәлелдеп жату артық болар.

Осы жолдың авторы Жалайыр тарихын зерттеп, майын езіп ішіп, мыңдаған әдебиеттерді БАҚ-ты парақтап, ұңғыл-шұңғылын бір кісідей тімтіне тексеріп зерттеген, зерделенген, оқығанды, жазғандарды жіктей берсек ой-сөз көп, жырлай берсек жыр көп дегендей енді сөзді

ЕСІМІ ЕЛ ЕСІНДЕГІ

зерттеушілерге, ақын-жазушыларға берейік.

Отан тарихын қазақтың шығу тегін, ру-тайпалардың шежіресін түгендеудің олардың тарихтағы орны т.б. аса жауапты өте-мөте қиындықтары мол екендігін түсінеміз. Сондықтан осы жолдың авторы «Жалайыр тарихынан» атты топтама үшінші кітаптың (1915ж. 288-бет) атын «Жалайыр – қазақтың аға тайпасы» деп атағанмын, өз пікірімді жазғанмын.

Ойда ой қозғайын, сөзден сөз туындайды деген емес пе? Тарихшы ғалымдардың, жазушылардың кім не жазғанын, айтқанын қазбаламай, түсінікті дәлелді айту үшін тек бір ғана зерттеулерлерге тоқталғанды жөн көрдік.

Қазақ халқының тарихын, әдет-ғұрпын, ауыз әдебиеті мен мәдениетін зерттеуші Құрбанғали Халид (1843-1913) Жалайыр тайпасы туралы бір ғана сөзіне көңіл бөлейік. «... Үйсін ұлдары ішінде аршындасы Жалайыр» деген екен шежіреші Қ.Халид (Құрбанғали Халид Тауарих Хамса (Бес тарих) Алматы. Қазақстан. 1995 92 бет).

Енді қазақтың үш жүзінің зиялыларының басын қосқан Қасым ханның Жалайыр тайпасына құрмет көрсетіп «ноқта ағасы» ретінде Жалайырға жүздік одақтың бір-біріне сенімді адал болуына жиналып ант бергеннен кейін бірінші бата бергізгендігі жайында сөз қозғайық.

Қазақ арасынан шыққан тұңғыш құқық магистрі, мемлекет және қоғам қайраткері, әмбебап тарихшы энциклопедиялық білімі бар ғалым, Санкт-Петербург университетінің заң факультетін алтын медальмен бітірген (1903 жыл), Алашорданың саяси және құқықтың құжаттарының авторы, Алашорда Өкіметінің бұрынғы бас прокуроры, Семей өңірінің тумасы Жақып Ақбаев (1876-1934 жж) 1927 жылы 27 қаңтарды Семей мемлекеттік географиялық қоғамында қазақтың беткеуштар, алаш көсемдерінің қатысуымен өткен жиында «Қазақ халқының шығу тегі туралы» тақырыпта баяндама жасаған. (32 беттен тұратын).

Осы баяндамасында: «... Өз Жәнібектің ұлы Қасым хан 1503 жлы Қазақстанның білігін толық қолына алған хан болғаннан кейін... жер аймағын кеңейту ойымен өз мемлекетін қалыптастыру және өзінің сол кезде-ақ егеменді жас мемлекетінің саяси күш-қуатын арттыру үшін шамамен 1505-1520 жылдар аралығындағы кезеңде осы бірінші жалпыхалықтық құрылтай съезіне қатысуға бұрынғы Қыпшақ, Алтын Ордасының құрамына кірген барлық халықтар мен тайпалардан (Өзбекстан, Ноғайлы, Сібірстан, Қазан, Сарай және Қырым) және Моғолстан мен Башқұртстаннан делегаттар шақырады... Олар маңдайында ай сияқты қасқасы бар көк атты (көкқасқа) құрбандыққа шалып, жылы қанға сұқ саусағының ұшын батырып, осы жүздік одақ сенімді және адал болуына ант бергеннен кейін «уәдеден бұзылғаймыз қанға батайық» деп қайталаған. Жүздік одаққа адалдық жөнінде Жалайыр тобының өкілі бата берген...» (Сызған - К.Н.)

Осы бүкілқазақтың сөзге бірінші Моғолстан тобынан негізінен ел ағасы халық қадірлейтін, жасы жеткен, ақылғой – «Ақсақалдар» қатысқан «сенаторлар латынның сенекі – қарт деген сөзінен шыққан); өз тобында да, бүкіл съезде де жасы жөнінен өң үлкен Жалайыр тобының делегаты болған...» (Сызған - К.Н.)

... Бата жасаушыларды Ноқта ағасы қой жүні мен қылдан есілген шылбырды ұстаушы аға деп атайды. Аға-жасы үлкен адам, ноқта-сауған кезде биеден ажыратылатын құлында байлайтын бас жіп. Жалайыр соңғы уақытқа дейін жаназаларда, салтанатты жағдайларда құрметті орынға отырып, бата жасап келген» деп жазған Ж.Ақбаев.

(Құл-Мұхаммед М.Алаш ардагері,Ж. Ақбаевтың саяси-құқылық көзқарастары. Алматы «Жеті жарғы», 1996, 171-174 бет).

Қасым хан қазақтың үш жүзінің ру-тайпаларының ішінен неге жалайырды таңдап, бата жасатқан бүкіл қазақтың ел билеген данагөй, батагөй, көсем билерінің, қайтпас қайсар батырларының арасына таңдап алуы бекер еместігі анық.

Бұған қосарымыз жалайырлар тарихы



Орақты батыр
(Талғат Әбдірахмановтың салдырған суреті)

сыры мол көне түркі тайпасы, сан қилы X ғасырдың тарих толқынынан өткен, XIV-XV ғасырда жүз жылға жуық Иран, Ирак, Курдистан және Әзірбайжан жерінде Жалайыр хандығын құрған тайпа екендігіне ескеруіміз керек.

Бұған тағы да айтарымыз Афрасиаб, Қапаған (Қабылан) қаған, Мұқылай қолбасшы қазақ тарихының атасы Қадырғали би т.б. Жалайыр ұрпақтары екендігін дәлелдеп жату артық болар.

Тарих ғылымының докторы, профессор, ҚР ҰҒА құрметті академигі Талас Омарбеков тарақ таңбалы жалайырдың қазақ ру-тайпаларының арасында «аға баласы», «ноқта ағасы» екендігі туралы «... үш жүзге ноқта аға атанған тарақ таңбалылар (Төре, Тарақты, Төленгіт, Тарақты Табын – К.Н.) ежелгі жалайырлар одағында болғандар (Сызған – К.Н.) ...Тарақ таңбалылар ежелгі жалайырмен бірге алғаш ортақ одақта - төрелі күнде болып, одан соң ежелгі жалайырлар құрамында бірге болған., сондықтан да олар да кейініректе қазақ хандарына жақын болып, кейбірі ноқта ағасы мәртебесіне ие болды дей аламыз» - анықтап жазған екен белгілі тарихшы (Омарбеков Т. Қазақ хандары қайдан шыққан? Төрелер әулеті. Жас Алаш 2020 28 шілде). Бұл көлемді мақаласында қазіргі қазақ тарихшыларының арасындағы ірі белгілі маманы Талас Омарбеков 13 ата жалайырдың көне тарихын зерттеп ғылыми жүйемен жазғандығын тағы да одан артық

дәлелдеп жату артық болар.

Қазақтың аға тайпасы, ноқта ағасы атанған Жалайырдың тайпалық ұраны – Бахтияр, бұл Ұлы жүздің кейбір ру-тайпаларына ортақ, қазақ үш жүздері құрылғаннан бергі ұраны.

Жалайыр қазақтың аға баласы, ноқта ағасы атау, жолы жағынан үлкен болып есептеліп, той-жиында той бастаушы, бата беруші, соғыс жағдайында – билік айтушы, кеңес беруші, олжа тауып алғанда әділ үлестіруші т.б. әдет-ғұрыптары ғасырдан-ғасырға алты алаш қазақ арасында сақталып келеді.

Ал қазақ тілінің абызы, филология ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі Әбдуәли Қайдар (1924-2019 жж): «... тойды жалайыр бастайды, қаңлы бата береді» - деген ел арасында айтылатын бұл сөздің мәні қаңлының ертеден келе жатқан құрметті де, көне әулет (тайпа) екендігіне, ал жалайырдың ұлы жүз руларының ішінде «ноқта ағасы» болып саналуына байланысты болса керек. Бұл дәстүр көшпелі еле арасында әлі сақталады» деп түсіндіреді ғұлама ғалым (Қайдар Ә. Қаңлы. Аламаты – «Дайк пресс» 2004 ж., 205-бет).

Тағы бір филология ғылымдарының докторы, профессор Әуелбек Қоңыратбаевтың жалайыр тайпасы туралы пікіріне де көңіл бөлейік: «... Бұл даланы (Жетісу, Мәуреннахр өлкесі) ежелден Үйсін мен Қаңлы мекендеген. Олар көне ғұнның тұстасы. Кейін бұл өңірге шығыстан жалайыр

ОРАҚТЫ БАТЫРДЫҢ ТУҒАНЫНА 600 ЖЫЛ

тайпасы келіп қоныстанады. Осы үш үлкен тайпаның негізінде Ұлы жүз (Үлкен орда) құрылады. Ұлығы Жалайыр елі болады» дейді әдебиетші ғалым.

Белгілі Жетісудың ақын, шежіреші Асым Керімқұлұлы (1908-1973 жж) Ер Орақты өлеңінде:

«... Ноқта ағасы Орақты атансын деп,
Халық болып өмірлік атақ тақты
Орақтыны айрықша үлкен ету,
Жол болып бұрынғыдан бізге қапты.
Сондықтан Орақтыға қол береміз,

Талдықорған Офсет баспаханасы 1995, 27-28-бет).

Бұған тағы қосарымыз аға баласы ноқта ағасы туралы бес аңыз туралы Ораз ағамыз «Әлшағырұлы Орақты батыр (1420-1501) 29 беттен тұратын мақаласында толық жазылыпты (Исмаилов О. Әлем тарихындағы жалайырлар Алматы Дәуір 1999ж 319-345-бет).

Осы жерде ой елегіне Ескелді би ауданының тумасы, белгілі жазушы, ақын, өлкетанушы Әбдіқадір Алшабаевтың (1939-

боласың. Шақыру менен, келу сенен» деп уәде байластық. Айтқандай келесі жылы Қайратымның қуанышына келгейсің деген телеграммен алған соң жолдасым екеуміз пойызбен Түлкібасқа тарттық.

Жазға бергісіз оңтүстіктің күзі қайнап-ақ тұр екен. Ыстықтан «құлақтары бүрілген» жапырақтар тыныс алып, тойға жиналған халыққа көлеңкелерін түсіріп, жан шақырта бастады. Бөтен жұрт, бөгде адамдардың көңіл-күйлерімен табыса кету де оңай емес. Бір кезде дабыр-дыбыр басылып, асаба

халықаралық Алаш сыйлығының иегері. Әбікен Сарыбаев – Халық ақыны, Әліпқожа Исмаилов ІІМ полковнигі, Ораз Исмаилов жазушы, ақын фольклорист, Амангелді Тоқымбеков сазгер, дирижер. Нұрсан Әлімбаев тарих ғылымын докторы, ҚР еңбек сіңірген қайраткері. Дүйсенбі Нұрғалымов физмат ғылымдарының докторы, Жұлдыз Шалғымбаева тарих ғылымының докторы. Ғалия Темірбекова актриса ҚР мәдениет қайраткері, Мақатай Сансызбаев КСРО және ҚР құрметті теміржолшысы, Зәріпбай

ОРАҚТЫ БАТЫР

Жасы кіші болса да жол береміз
Ғып ал кейінгі жас жеткіншектер
Қаза жетсе бір күнде біз де өлеміз»-деген. Ең алғашқы қаһарман батыр туралы дастан жазған қанжар ақын Қалқа Жапсарбаев өзінің хас батырға арналған дастанында Ақкөбік пен Қаракөбікті жеңгеннен кейін ел жұрты:

«... Жалайырға тиянақ

Ноқта ағасы сен бол деп

Орақтыға сол жерде халқы бата береді» - делінген. (Бабалар сөзі.100 томдық, том 56... 352-бет).

Енді Орақтитанудың негізін қалаушы, Жетісу тарихын жетік білетін, отыздан аса тарихи-тағылымды көркем әдебиеттің авторы Орақты батыр туралы 8 мақала (тек менде барлығы) бір баян жазған, жазушы-фольклорист Ораз Исмаиловтың «Ноқта ағасы» қалай аталғаны жөніндегі тек бір мақаласын қысқартпай толық бергенді жөн көрдік.

...Түркістан түбіндегі қан көп төгілген бұл жойқын соғыс ел аузында «Сауран қырғыны» деген атпен қала берген еді. Ал Сауран қаласының билігі сол күннен бастап Жәнібектің екінші баласы – Ереншінің қолына өткен.

Сол жолғы сәтті жорықтың соңында Керей хан мен Жәнібек үлкен бір мәрттік жасаған. Түркістан ішінде өткізілген ұлан асыртойдың үстінде қазақ хандығының қазығы қағылып, шаңырағы көтерілгелі бергі, әсіресе Орақты батырдың қазақ жұрты үшін жасаған ересен ерліктерін әспеттей келіп:

Батырдың қалған қолқасын ел болып орындайық! – деген жарлық тастаған. Көптің көңілінен шыққан бұл хабар табан астында қолдау тауып, Орақты батырды орталарына алдырған. Сөйле батыр, айт тілегіңді? Әперейік пе, хан қызын? Әперейік пе, балдызын? Батырда үн жоқ, ризалық кейіп бар.

Сөйле, батыр, ойың бар ма байлықта? Төрт түлік мал, қазынаны қалаймысың әлде сен? Алтын, күміс, ділдә керек пе түпсіз кен? Батырда үн жоқ, түрінде терең толғам бар. Қауымжалаған жұрт қояр болмаған соң, Орақты батыр бұрыннан көкейінде жүрген бір ойды айтпаққа оқталған. «Төрт түлік мал, қызына, байлық, мәртебе, мансап, атақ, даңқ бәрі опасыз дүние емес пе? Одан не із қалар дейсің?»

Хандары да сабыр сақтап, қарап отырған соң былайғы жұрт та ыждахатпен күтуде. Ханынның да қызын құшқанмын, байдың да қызын қысқанмын. Ендігі ұрпағым қара қыпшақ қызы Қарлығаштан өсіп, өрбіп жатса болғаны. Күллі қазақтың аузы дуалы ағалары мен ақсақалдары, ақылмандары мен билері, көсемдері мен шешендері, батырлары мен бағландары, жаңа жұртымыздың басын ұстаған көреген де кеменгер Керей хан мен Әз-Жәнібек болып, бір тілегіме кеңшілік етпек екенсіздер, - көсегелеріңіз көгерсін! Көңілдеріңіз өссін! Айтайын.

Иә,иә! Мұндай бақыт әркімнің басына қона бермейді.

Сөйле! Менің жалғыз ғана тілегім – ұрпағым қай заманда да олжаның алдын ұстайтын, бүгінгідей жеңіс, қуаныш тойларды бастайтын «Ноқта ағасы» (Сызған К.Н) болсын? – деп қысқа қайырып, хандарды да, қарашаларды да, былайғы халықты да қайран қалдырған.

Апырау, осы ма бар сұрағаны?

Бү несі? Ақылы қайда кеткен батырдың? Әркім-әркім әртүрлі оймен Орақтыны назарға ала бастаған сәтте Әз-Жәнібек:

Оу, халайық? Орақты батыр не ғылса да ойнап жатқан жоқ, ойланай айтты. Уәде Құдай сөзі, әумин делік! - деп қолын жая берген. Төжелеген, телмендеген ешкім болған жоқ. Әлшағырұлы Орақтының көп алдында тілеген тілегі қабыл болсын! «Ноқтағасы!», «Ноқтағасы!», «Ноқтағасы!» . «Ноқтағасылық» ұрпағынан ұрпағына ұлассын! Мәңгілікке жалғасын! Жан дүниесі еріп, елтіп, алпыс екі тамыры түгелдей иіп кеткен Орақты батыр өзінің Ақтабан жүйрігін бата оқырға көлденеңнен тарттыра берген.

«Ноқта ғасылық» рәсім сол күнгі тойдан бастап өмірге келіп еді. Бірақ алмағайып заман әлі алда болатын ...» деп жазған екен Орақтитанушы Ораз ағамыз (Исмаилов О. Орақты батыр...

2014 жж)екі шумақ өлеңі еске түседі:

«... Тарақ таңбалы сал жалайырмын,
Кедейге берген мал кере қайырмын.

Жауына ұрандап қарсы шабатын
Мандайға соғар қол дайырмын

... Тарақ таңбалы жалайыр ұлымын,
Салтын сақтаған сыйлағанның құлымын

Танысаң қазақты, танымасыаң тозақпын,
Жолы үлкен алаш та, Ұлы жүзде ұлымын

(Алшабаев Ә. Таң жыры. Өлеңдер мен балладалар Алматы Аңарыс 2014 ж. 46-бет)

Аға баласы, ноқта ағасы деген сөз туралы талай қоғам қайраткерлері, этнографтары өз пікірін жазып кеткен соған зер салайық. Академик Әбдуәли Қайдар: Ноқта ұстары – Жалайыр. Ноқта ағасы Ұлы жүзге және бүкіл қазақ тайпасына ұлық ноқта аға етіп жалайырды белгіледі деп жазған ғалым (Қайдар Ә. Қазақ қандай халық? Алматы Дайк Пресс 2008ж., 425,431,433-бет).

Ал тарихшы, этнограф, ғалым Халел Арғынбаев «Жалайыр» атты мақаласында: «... Ұлы жүз рулары ішінде Жалайыр ноқта ағасы, ең үлкені, құрметті және жауынгері болып есептеледі. Жалайырдың жауынгерлегі жайында көптен бері қалыптасқан «Әзірейіл барда жаның бар деме, жалайыр барда малым бар» деме деген халық мәтелі де растайды» дейді этнограф, ғалым (Арғынбаев Ғ. Мұқанов М. Востров В. Қазақ шежіресі қақында Алматы Атамұра 2000 ж., 84-бет).

Қазақ шежіресі туралы бірнеше кітап жазған шежіресі Зайыр Сәдібеков жалайырдың ноқтағасы туралы былай жазған екен «... Ұлы жүзге жататын тайпаларда және бүкіл қазақ тайпаларында ұлықтық құрмет жалайырға берілген «ноқта ағасы». Тойда, аста, жиындарда барлық тайпалардың ішінде төрге отыратын, жалайырға бас, жамбас алдымен ұсынылады» деген шежіреші (Сәдібеков З. Қазақ шежіресі Ташкент Әзбекстан 1991 ж., 45-бет). Осы шежіреші өз кітабында жалайырдың ноқта ағасы туралы тағы да екі деректі әдемілеп келтірген (сонда 82,127-бет).

Жоғарыда келтірген өз заманымыздың ғалымдардың және жазушылардың ой-пікір, енді 19 ғасырда өмір сүрген Ресей патшалық империясының қазақ жеріне отарлау саясатын жүргізу үшін жіберген генерал-лейтенант, Мемлекеттік кеңестің мүшесі, әскери жазушы, 1883-1893 жылдары Сырдария облысының әскери губернаторы Н.И.Гродеков (1843-1913 жж) қазақ тарихын шығу тегін, әдет-ғұрпын, т.б. зерттеп (Киргизия и каракиргизы Сырдайинской области (1889 жылы) зерттеу еңбегінде қазақтың үш жүзінің арасында жалайырдың ру-тайпаларының аталығы мен құрметтілігі туралы жазыпты: «... Жалайыр қазіргі ноқта ағасы болып есептеледі. Жиын-тойда, табақ тартқанда рулардың үлкені Жалайыр бар ма деп сұрайды. Жалайыр жоқ болса, құрметті Ошақты руына ие болады» деп жазған генерал-губернатор (Гродеков Н.И... 2-ое изд. доп. Астана Алтын кітап 2007 13стр Библиотека Казахской этнографий 50-ти т 23).

Ұлы жүздің ата-бабаларының арасында Жалайырлар соңғы уақытқа дейін жаназаларда-салтанатты жағдайларда құрметті орынға жайғасып отырып, бата жасап келгендігін тағы еске саламыз.

Енді өткен ғасырдың 70 жылдары Оңтүстік Қазақстан өңірінде болған бір мерейлі мерекелі іш-шараларының күесі болған қарымды қаламгер, белгілі журналист көп жылдары Талдықорған-Алматы облысының газетінде редактордың бірінші орынбасары болған, беделді Жанат ағамыз Дүкенбаевтың маған 2009 жылы маусым айында Орақты батыр туралы бастап бітірмеген қолжазбасынан үзінді келтірейік.

...1969 жылдың күзі еді. Бұрынғы

Талдықорған облысының Киров ауданындағы орталық аптеканы (дәріхана) басқарып тұрған Талас деген азамат өзінің туған топырағын шымкет облысың Түлкібас ауданында көшетін болды. Онымен сол жылы университеттін журналистика факультетін бітіріп келіп облыстық «Октябрь туы»газетіне орналасқан кездері танысқан едім. Сондай жайдары жан екен. «Маратым мен Қайратым үйленсе, сен тойымның төрінде отыратын

шықсын ортаға.

- Халайық, сөзге құлақ салайық, - деді де, «орталарыңда жалайырлар Ноқта ағасы бар ма, бар болса маған қарай келсін»...

Құлаққа ұрған танадай тыныштық. Құлағым қате естімесе дәл солай айтылды. Онысы несі деп мен отырмын. Асаба тағы да «орталарыңызда аға баласы Жалайырлар жоқ па?» деген сөзді қайталаған соң, мұнысы несі екен деп тұсынан мен, менен жоғарылау тұстан жасы сексенді алқымдап қалған сирек сақалды қария көтеріліп, асабаның жанына келдік. «Иә, келдік» дегендей жаутаң қағамыз, ештеңе түсінбей.

Қазақтың үш жүзінің аға баласы болсаңыз онда осы тойға бата беріңіз, деп микрофонды ұсынды асаба. Сәл ойланып тұрды да ақсақал батаны төкті-ай десеңші: Ақ тілектен төгілген аталы сөздер екі жастың болашағына тату-тәттілік, өнегелілік отбасындағы үлгілілік тілей келе:

...Қысылғанда қолдайтын,

Қамыққанда демейтін,

Қорыққанда жебейтін,

Орақтының ерлігін берсін, әумин...

Батагердің үстіне шапан жабылды.

Шерния қария шежірелі қария адам болып шықты. Ол қазақтың ноқта ағасы. Ұлы жүз жалайыр тайпасының Шуманағына тарайтын Орақты батырдың шөбелегі екен. Жамбыл облысының Мойынқұм аталатын аймағында ұрпақ жайған қоралы ауылдан көрінеді. Жоғарғы инженерлік білім алғаннан кейін теміржол бойында әртүрлі жұмыстар істеген. Көпті көрген оқыған мен тоқығаны бар екендігі сөйлеген сөздерінен-ақ көрініп тұр. Қай тақырыпта әңгіме қозғасаң да қарияның хабары мол екендігін байқағаннан кейін асабаның «Жалайырлар болса ортаға шықсын» деп алабетен қозғай айтқан әңгімесіне қайран қалған едім»- деп жазған қолжазбасында белгілі журналист Жанат Дүкенбаев. Жанат абыз ағамыз сексеннің сенгірінен аман есен асып барады.

Ал біздің жалайырлар шоғырланған Алматы облысының Балқаш, Кербұлақ, Көксу, Ескелді Би, Қаратал аудандарымен Талдықорған, Текелі қалаларында батагөй, данагөй бұрынғы партия-кеңес көсемдері, әкімдері мен зиялымыз деп кеудесін қағып жүргендер, одан қалса еркектер отырған жерде қатындар бата беретін дәстүрге айналып барады.

Ғасырдан-ғасырға жалғасып келе жатқан ата-баба салтын ұмытып бара жатқанымызға кім кінәлі деген сұрақ туындайды. Біз өзіміз төрде орын бермейтін, той жиында сөз бермейтіндер: қазіргі әкімдердің қасында «штатный» батагойлер барлығын телеарнада БАҚ-та көріп, оқып жүрміз.

Қазір біз ұлттық ерекшелігімізді, салт-дәстүрімізді сақтамай оларды ұлтшылдық деп әдеп-ғұрпымызды орындамай, ұлқыздарымызды инабатты, иманды болып ата-баба салтын орындап ардақтап өссін деп өсірсек ғасырдан ғасырға жалғасып келе жатқан халық мұрасын, үлгі сақтамақ.

Қазақтың аға тайпасы ұлы жүздің ноқтағасы тарақ таңбалы он үш ата Жалайыр ұрпақтары қахарман Орақты бабасы талай қайталанбас ерліктердің иесі болған –сол бабаның тікелей ұрпақтары осы өзіміздің жер жаннаты аталған Жетісуымыз да қадірлі халқымыздың құрамын толтырып, баршамызбен бірге білекке-білек, жүрекке-жүрек түйістіріп, қатарымызда жүр. олардың атадын балаларына мирас болып,неше ұрпақтары арқылы жазылып келе жатқан Жалайыр шежірелерін бірі Р.Тоқымбеков, Д.Жақсылықов, Әлішпановтар әулеті жазып құрастырып шығарған.

Бұған тағы қосарымыз Ораз ағамыз жазған «Бір атаның үрім бұтағымыз» деген естелік кітабында (Алматы 2012) 57 бетінде Орақты батыр бабасынан өзіне дейінгі шежіресін жазып қалдырыпты.

Кең байтақ, көп ұлтты еліміздегі әлеуметтік-экономикасының тағы басқа саласында қажырлы еңбек еткен, еңбек етіп жүрген орта ғасрда өмір сүрген Орақты қаһарманның ұрпақтары: Әбдіқадір Дайыров дала академигі, Социалистік Еңбек Ері Ноғайбайева Саулам Социалистік Еңбек Ері, Берігбетеов Амангелді Талғар ауатком төреғасы, Іле аупартком бірінші хатшысы, Бек Тоғысбаев-жазушы, драматург,

Оразбай дінтанушы аудармашы, Марат Әбдірахманов белгілі кәсіпкер-мецинат тағы басқа саңлақтары және жайсандары.

Қазақтың ұлы жүзінің, он үш ата тарақ таңбалы аға баласы, ноқта ағасы жалайырларда замандар өтер, ұрпақтары алмасар, бірақ ұрпақтар өсі-өніп өрісі кеңее бермек.

Қысқаша болсада жалайыр тайпасының қазақтың аға тайпасы, аға баласы, ұлығы «Ноқта ағасы» екендігін тарихи-тағлымды деректемелерге сүйеніп қысқаша жазғандай болдық.

Бесінші, Ел қорғаны Орақты батыр

Кез-келген ел өмірінде, тарихында батыр мен батырлықтың алатын орны ерекше бөлек. Қазақта «батыр бір оқтық» деген мақал ба, оны дұрыс мақал деп айту қиын. Батыр өлгенімен оның теңдесі жоқ ерлігі, биік рухы мәңгі сақталады. Ал ол жадында қалған ерлік қайта жаңғыру қасиеті бар.

Батырлық-ең алдымен рух, жан ірілігі және биіктігі рухсыз тән биологиялық масса ғана. Батыр көрсеткен үлгісі қоғамда рухани сілкісі туғызатыны сондықтан, батырлық пен рухтың бір тұтас екендігінің айғағы.

Батырлық елінің еркіндігіне, жер бүтіндігіне өмірді арнау деген сөз.

Еліне қорған болған Жалайыр Орақты батыр кім десе , ол жан тәнімен жерін, елін қорғаған ұлтын ұйыстырып халқына пана қорған болған, қазақ хандығын қалыптастыруда айрықша тер төккен, халқына қадірлі би, асқан сөзімен елді аузына қаратқан кеменгер, өз заманында аса ірі тарихи тұлға болған.

Орақты батыр ет жүректі, балуан білекті, ақылды, қайратты, батыл қайтпас қайсар, өжет мінезді, бес қаруын жақсы менгерген, соғыс тәсілін жақсы білген қолбасшы, осындай қасиеттерімен ерекшеленген, тарақ таңбалы Жалайыр батырларының бірі ноқтағасы атанған ері бірегейі екендігі тарихта хатталған. Орақты батыр бүкіл алты алаштың елі мен жерін өз отандастарымен бірге қорғады, олардың жаулардан азат етіп бостандыққа жеткізген әйгілі қазақ батырларының мәлім тұлғалартың қатарынан саналады.

Бұл бөлім жалайырдан шыққан қас Орақты батыр туралы болмақ. Енді оның ерлігі туралы қолда бар деректемелермен ғалымдар мен жазушылардың еңбектеріне зер салайық.

Қазақ елінің бас сөздігі «Қазақ Ұлттық Энциклопедиясы»... Орақты (15 ғасырда өмір сүрген)-қол бастаған батыр. Керей мен Жәнібек хандардың тұтасы. 1465 жылы шаңырақ көтерген қазақ хандығының нығайуына үлкен үлес қосқан «Сызған К.Н» ойрат басқыншыларына қарсы шайқастарына ерлік көрсеткен... деп жазылған екен. (ҚҰЭ том 7 Алматы Қазақ энц 2005 ж. 161-бет)

Орақты батырдың ерлігі туралы Қазақ тарихы (614 бет) Айбын (608), Абылай хан(411), Жетысу (495бет) энциклопедиясында, Бабалар сөзі «том 56 (323-356-бет) хатталған және басқа энциклопедияларда анықтамалықтарда бар.

Орақты батыр бабамыз туралы мәліметтерді ұлт жанды ер жүрек қайсар алғыр бірбеткей тура мінезді айтқаннан қайтпайтын мәрттігін таныса түсеміз.

Ол қазақ хандығы құрылмай тұрып Әбілқайыр ханның (1412-1462 жж.) әскерінің батыр, белгілі қолбасшы болған. Әбілқайыр хан Орақты батыр қолбасшы туралы былай лебіз білдір екен : «... Орақты менің қынабындағы қалпып тұрған қылышым... Орақты менің айбарым! Менің абыройым! Бұл тірі тұрғанда мені алатын жау жоқ! Бұл жолғы нызамды да өткізбепті. Ендеше батырдың айбынын асырып, ата жолымен ат мінгізіп шапан жабу лазым. Бұл менің құтым,менін құлпаным!»- деп хан жалайыр Орақтының баһадырлығын жоғары бағалаған сыйлаған (Исмаилов Орақты батыр...(8-бет).

Құлтай НҰРҚАЛБАЙҰЛЫ,
тарихшы-өлкетанушы.
Талдықорған қаласы.

Жалғасы келесі санда.



ЗДОРОВЬЕ

ГЛАЗА – ЗЕРКАЛО ДУШИ

Проблемы со зрением беспокоят все большее количество людей. Часто встречающуюся генетическую предрасположенность усугубляет возрастающая нагрузка на глаза — это и гаджеты, и многочасовая работа за компьютером. Неудивительно, что человечество ищет способы преодоления проблемы плохого зрения.

Можно ли остановить этот процесс? В этом нам поможет разобраться Александр Кудряшов, врач-окулист клиники «Жансая» города Талдыкогран.

По данным ВОЗ, проблемы со зрением имеют около 300 миллионов людей в мире. Из них 43% страдают нарушениями рефракции — близорукостью (миопией), дальнозоркостью (гиперметропией) и астигматизмом.

В эпоху цифровых технологий мы все больше времени проводим перед голубыми экранами, персональными компьютерами или смартфонами.

В это время мы иногда совершенно неожиданно замечаем, что то, во что мы так усердно всматриваемся, сначала немного блекнет, теряет резкость, глаза начинают слезиться и мы постепенно теряем способность полноценного восприятия изображения.

Впрочем, специалисты отмечают, что есть люди у которых риск получить проблемы со зрением намного выше, чем у других. Так кто же входит в группу риска?

«Группы риска существуют и их довольно много. В подобных вопросах важную роль играет наследственность. К примеру, если у ваших родителей, были проблемы со зрением, то этот фактор увеличивает риск возникновения различных патологий. В таких случаях я рекомендую проверяться чаще, 2 раза в год,»-говорит Александр.

От регулярной проверки зрения в первую очередь зависит комфорт вашей жизни, ведь с радостью встречать каждый новый день, широко открыв глаза на мир, намного приятнее, чем щуриться на остановках в ожидании автобуса. Посещая офтальмолога, вы в первую очередь дарите себе яркие моменты, непередаваемые эмоции и воспоминания.

Многие и нас даже не задумываются о профилактике. Большинство людей решают посетить кабинет окулиста только тогда, когда перестают различать буквы на собственных документах. В таких случаях человеку прописывают ношение очков или контактных линз.

Но даже в современном обществе можно услышать различные мнения по этому поводу. Одни утверждают, что очки не несут никакой лечебной функции, а другие говорят, что и вовсе носить вредно.

«Очки-это средство коррекции зрения, соответственно они могут помочь при возникновение каких-либо его нарушений. Ношение очков обязательно, то же касается и линз. Но в случае с линзами нужно учитывать, что существуют противопоказания. Например, аллергия на конкретные материалы,»-отмечает специалист.

Еще несколько десятилетий назад наиболее частыми посетителями кабинета окулиста были люди зрелого и пожилого возраста.

не только офисных работников или пенсионеров. Даже школьники носят подобный аксессуар и если в первом случае все понятно, то почему же дети страдают от проблем со зрением.

Близорукость (или миопия) - одно из самых распространенных заболеваний у детей школьного возраста.

«Близорукость это сейчас эпидемия, как в свое время была чума. Вообще зрение современного человека это 30 см. Раньше человек был охотником ему приходилось выслеживать добычу, сейчас же достаточно посетить супермаркет, нет необходимости смотреть дальше экрана смартфона,»-говорит Александр Кудряшов.

По оценкам экспертов, очки с отрицательными диоптриями для коррекции близорукости сейчас носят более 1,2 млрд человек во всем мире. В большинстве случаев люди плохо видят вдаль из-за увеличенной длины глазного яблока: при этом изображение предмета формируется не на сетчатке глаза, а перед ней. Соответственно, чтобы «дотянуть» до сетчатки, нужно приблизиться к объекту.

А что если использование гаджетов это обязательная часть нашей жизни? К примеру сейчас, когда онлайн обучение является жизненной необходимостью. Мы не можем сказать «Я не дам ребенку смартфон, у него будут проблемы» или бросить офисную работу. Некоторые люди просто мирятся с происходящим, а другие начинают искать различные витамины. Дискуссии по поводу витаминов не утихают ни на минуту. Поможет, не поможет...

Действительно ли витамины



заболевания или аномалии рефракции. Они используются только в профилактических целях — для сохранения зрения у ребенка или взрослого.

В настоящее время на рынке представлен большой выбор витаминных комплексов в виде таблеток, пищевых добавок и капель. Перед покупкой медицинских препаратов необходимо обязательно проконсультироваться с офтальмологом.

Что касается хирургических способов, то сегодня используется несколько разных технологий проведения операций - выбор той или иной из них зависит от степени тяжести миопии и других индивидуальных особенностей пациента.

мощью лазера изменяют кривизну роговицы, и за счет этого зрение станет хорошим. На себе я испытала лазерный кератомилёз (LASIK) — современный высокотехнологичный метод лазерной коррекции зрения, который считается максимально безопасным и точным.

Многие люди с плохим зрением задумываются о лазерной коррекции. Но не все делают. Для некоторых есть непреодолимое препятствие — медицинские противопоказания. Другие просто боятся. Кому-то проще ходить в линзах или очках.

Множество клиник предлагают эту операцию по доступным ценам. Но что думают по этому поводу специалисты, как врачи сами относятся к подобным технологиям моментальной коррекции зрения.

«Сейчас они делают коррекцию всем подряд, но изначально этот способ был для определенной патологии. Я бы сказал, что такие операции имеют ряд противопоказаний, нельзя делать ее любому желающему. Да и любая операция это риск. Некачественно проведенная лазерная коррекция может вызвать серьезные осложнения и даже слепоту,»-отмечает окулист.

Операция на глаза, проводимая при помощи лазера, разрешена далеко не всем пациентам, страдающим теми или иными нарушениями зрения. Так, врачи рекомендуют отказаться от проведения лазерной операции пациентам, которые не достигли 18-летнего возраста. Иногда этот возраст даже может быть увеличен и до 25 лет.

Офтальмологи объясняют это тем, что глаза детей и подростков, а иногда и молодых людей, продолжают расти и изменяться на протяжении определенного времени. Следовательно, предугадать результат проведения

операции довольно сложно. Не подойдет лазерная коррекция зрения и пациентам преклонного возраста, так как снижение качества зрительных функций после 50 лет, как правило, связано с тем, что хрусталик утрачивает свою первоначальную способность к фокусировке для «переключения» между предметами, находящимися на близком и дальнем расстоянии.

Иногда через 4—5 и более лет происходит возврат к прежним показателям. К тому же проведение коррекции не избавляет от развития возрастной дальнозоркости.

Еще одна опасность лазерной коррекции зрения — это смещение зрачков. В процессе воздействия на глаз лазером хрусталик получает очень сильную нагрузку, из-за чего зрачок может сдвинуться. Устранение этого дефекта требует новой сложной операции, которая не гарантирует положительного результата.

К возможным последствиям лазерной коррекции можно отнести конъюнктивит, проблемы с бинокулярным зрением, различные воспаления, а также хрупкость глазных яблок.

Иногда нарушается сетчатка или склера глаза. Эти последствия требуют длительного лечения, в которое будет входить не только прием медикаментов, но и хирургическое вмешательство. Если глазные яблоки стали после операции хрупкими, то любое воздействие на них станет причиной ухудшения зрения.

В любом случае консультация с грамотным специалистом поможет снизить риски. Лазерная коррекция зрения может существенно облегчить жизнь тем, кого заставляют страдать очки и контактные линзы.

Конечно, задуматься о ней рациональнее, когда глаза видят очень плохо. Помимо прочего, это именно тот случай, когда принципу «семь раз отмерь, один — отрежь» нужно следовать чуть ли не буквально: неграмотная консультация не только сведёт на нет эффект от процедуры, но и доставит массу проблем со здоровьем.

Наши глаза позволяют нам не терять из виду множество мелочей, однако сами часто остаются без нашего внимания. Чтобы уменьшить риск ухудшения зрения, полноценно и сбалансированно питайтесь, следите за весом, оставьте вредные привычки, например, курение, и ходите на прогулки.

Последний пункт даже важнее, чем кажется. Исследования показывают, что миопия прогрессирует медленнее у тех детей, которые чаще бывают на свежем воздухе.

Если же у вас есть проблемы со зрением — обратитесь к специалисту. Не лечитесь самостоятельно с помощью упражнений (они не помогают при нарушениях рефракции) или закапываний непонятных капель.

Врач поможет выбрать наиболее действенный метод лечения лично для вас: очки, линзы, фармакологическое лечение или лазерную коррекцию зрения.

КАРИНА ПФАЙФЕР



для зрения могут решить проблему? Этот вопрос мы решили задать специалисту.

«В первую очередь хочу сказать, что чудо не произойдет и витамины не вернут вам зрения, но какой-то положительный эффект они все же оказывают. К примеру возьмем японские витамины, цена космическая, но эффект будет. Правда такое удовольствие себе далеко не каждый может позволить,»-утверждает доктор Кудряшов.

Следует помнить, что витамины не помогают вылечить глазные

Пожалуй, самой популярной из них на сегодняшний день является лазерная коррекция зрения. Для начала давайте разберемся что это такое. Лазерная коррекция зрения это — фотохимическая абляция слоёв роговицы под воздействием луча эксимерного лазера, имеющая следствием изменение кривизны внешней поверхности роговицы и, как следствие, её рефракции, что приводит к фокусированию лучей света на сетчатке, то есть возвращению хорошего зрения.

Простыми словами: вам с по-

ЕР ЕСІМІ – ЕЛ ЕСІНДЕ

2019 ЖЫЛДЫҢ 27-ШІ НАУРЫЗЫ КҮНІ ҚЫЗЫЛОРДА ОБЛЫСЫНЫҢ ЖАЛАҒАШ АУДАНЫНДА МИ-8 ТІКҰШАҒЫ АПАТҚА ҰШЫРАП, 13 АДАМ ҚАЗА БОЛҒАН ЕДІ. СОЛАРДЫҢ АРАСЫНДА ТАЛДЫҚОРҒАН ҚАЛАСЫНАН КІШІ СЕРЖАНТ АСХАТ ТӨКЕНҰЛЫ, АҒА СЕРЖАНТ МҰРАТ ШАРИПОВ, ЕФРЕЙТОР АЙДЫН ӘБДІЛДАНОВ, СЕРЖАНТ ҚАЙРАТ НҰРСАПАНОВ, ЕФРЕЙТОР ҚУАНЫШ МЕЙРАМҒАЛИҰЛЫ ЖӘНЕ МАЙОР ТИМУР ҚҰДАЙБЕРДИЕВ ТЕ БАР.

НАҒЫЗ ПАТРИОТТАР ЕДІ...



ҚР Қорғаныс министрлігі тапсырмасымен Алматы облыстық Қорғаныс істер жөніндегі Департамент бастығы полковник Талғат Жасболатұлының ұйымдастыруымен және Талдықорған қаласы Қорғаныс істер жөніндегі басқармасымен бірлесіп 22 қыркүйек күні қаза болған азаматтардың шаңырағында болып, материалдық көмек көрсетіп қайттық. Кіші сержант Асхат Абдулманаптың балалары бізді көргенде ерекше қуанды. Себебі, дәл сол күн әкелерінің туған күні екен. «Аспанда ұшып бара жатқан ұшақты

көрген сайын әкем келетіндей сезімде боламыз» – дейді балалары. Тірі болғанда төрт баланың әкесі Асхат Төкенұлы 38 жасқа толар еді.

Алматы облысында Талдықорған қаласынан бөлек Талғар ауданында да дәл осындай акция болды. МИ-8 ұшағынан қайтыс болған жауынгерлердің отбасына көмек көрсетілді.

Есет ДӘУРЕНБАЕВ,
Талдықорған қаласы
Қорғаныс істер жөніндегі
басқарма бастығының кеңесшісі.

ЖОЛДАУ АЯСЫНДА

ТЫҢ ТАЛАПТАР ТҰРҒЫСЫНАН

Президент Қасым-Жомарт Кемелұлы Тоқаевтың «ЖАҢА ЖАҒДАЙДАҒЫ ҚАЗАҚСТАН: ІС-ҚИМЫЛ КЕЗЕҢІ» атты Қазақстан халқына Жолдауы – тарихи құжат. Бұл Жолдау пандемиядан кейінгі Қазақстан келбетін сипаттады деуге болады.

Қазір бүкіл халықаралық қауымдастықты алдағы уақытта не болатыны, мемлекет арасындағы қатынастар қандай болатыны, сауда, көлік, туризм саласы қалай дамитыны туралы сұрақтар алаңдатады. Сондықтан Мемлекет басшысының 1 қыркүйектегі Жолдауы – бұл іс жүзінде Қазақстанның пандемиядан кейінгі әлемге өтуі, қазіргі заманның сын-қатерлеріне сәйкес келетін және оларға жауап беретін жаңа экономика құру жөніндегі іс-қимыл бағдарламасы.

Шын мәнінде, Жолдауда айтылған барлық басымдық миллиондаған қазақстандықтың өмір сүру сапасын жақсартып, олардың бәсекеге қабілеттіліктерін көтеретін тиімді тетіктер. Президент сондай басым міндеттердің қатарында азаматтардың құқықтары мен қауіпсіздігін қамтамасыз ету, сот және құқық қорғау жүйесіндегі күрделі реформалар – азаматтарымыздың құқықтарын қорғаудың және олардың қауіпсіздігін күшейтудің негізгі факторы екендігін де ерекше назар аударды. Мәселен, Қ.Тоқаев: «Заң үстемдігі орнықпаса және азаматтардың қауіпсіздігіне кепілдік бермесе, әлеуметтік-экономикалық дамудың бірде-бір міндеті табысты жүзеге асырылмайды». «Халық үніне құлақ асатын мемлекет» – бұл, шын мәнісінде, «әділ мемлекет» құру тұжырымдамасы. Азаматтар мүлігіне қызмет ететін мемлекеттің жаңа стандарт-

тарын әзірлеу үшін көп жұмыс атқаруымыз керек. Осы тұрғыда құқық қорғау және сот жүйесі негізгі рөл атқарады. Бұл салаға реформа аса қажет. Заң үстемдігінің маңызды өлшемі – бейтарап және әділ сот төрелігі. Сот жарыспалы, ал судья айыптаудан тарапынан бос болуы керек. Ол үшін адвокат пен прокурордың теңдігін қамтамасыз ету қажет. Қоғамның соттарға деген сенімін нығайту басым мақсат болуға тиіс. Оған мемлекет пен судьялар корпусының бірлескен күш-жігерімен ғана қол жеткізуге болады. Судьяларды іріктеу қандай кандидаттар қандай еңбегі үшін жұмысқа қабылданғанын білуі үшін жұртшылық білу үшін БАҚ-та жариялануы тиіс. Дауларды шешудің баламалы тәсілдерін де дамыту қажет, бұл мемлекеттің қатысуынсыз ымыраға келуге мүмкіндік береді. Мұндай институттар дамыған елдерде өзін жақсы көрсетті», деп атап өтті.

Міне, осы тың талаптар тұрғысынан табылу үшін барлық білімі мен біліктілігін жұмылдыра отырып, халықтың сотқа деген сенімін барынша арттыра түсу жолында қара қылды қақ жарып, қалтқысыз қызмет ету судьялар қауымынан да талап етілетіні даусыз.

Майкүл МАМУТОВА,
Талдықорған мамандандырылған
ауданаралық әкімшілік сотының
судьясы.

МЕНІҢ ӨМІРЛІК ҰСТАЗЫМ

«Адамның адамшылдығы... жақсы ұстаздан болады» деп Абай атамыз айтқандай, «Ұстаз – ең қастерлі ұғым». Ұстаз барлық мамандық иесін тәрбиелейтін, оқытып үйрететін абзал жандар. Ұстаз алдынан тәрбие алмаған жан жоқ. Ғалым да, ақын да, дәрігер де, ғарышкер де, құрылысшы да бәрі-бәрі ұстаздан білім алған. Сондықтан ұлағатты ұстаздарға бүкіл адам баласы құрметпен бас иеді. Біз сияқты мыңдаған баланың бойына білім нәрін сеуіп, таудай азамат етіп шығаратын ұстаздарға барлық адамзат баласы борыштар деп ойлаймын.

Әр адамның сүйікті ұстазы болады. Ал менің сүйікті мұғалімімнің бірі, әрі алғашқы ұстазым – Ергалиева Динара Ашимгумарқызына айтар алғысым шексіз. Ол – мектеп табалдырығын аттағаннан бастап жан жылуын төгіп, бар білгенін үйретіп, өзінің шыңдалған білімімен бастауыш сынып бағдарламасын терең меңгерткен жан. Сонымен қатар «Мойнақ ауылындағы мектепке дейінгі шағын орталығы бар №23 орта мектеп» коммуналдық мемлекеттік мекемесінің әкімшілігі және мектебіміздің басшысы Мусекенова Айгуль Таласбайқызына айтар алғысым шексіз. Шәкірттері үшін аянбай еңбек етіп, білім нәрімен сусындатып келеді.

«Ұстазы жақсының ұстанымы жақсы» деп бекер айтылмаса керек. Сондай жақсы ұстанымға ие еткізген қазіргі ұстазым – Қойшыбекова Назгүл Қанабекқызы. Ол кісі ешкімге ұқсамайтын еңбекқор, адал, білімді және мейірімді жан. Бәрімізді өз баласындай көреді, ақыл айтып отырады, білмегенімізді үйретеді. Оның әрбір сабағы қызықты да, сапалы болып өтеді. Анамнан кейінгі қадірлі ұстаздарымды мақтан тұтамын!

Ұлы ағартушы Ы.Алтынсарин: «Мен үшін жақсы ұстаз бәрінен де артық, өйткені мұғалім – мектептің жүрегі» деген ғой. Ұстаздарымды мерекесімен құттықтап, зор денсаулық, қажымас қайрат, еңбектеріне жеміс, шығармашылық табыс тілеймін!

Данагүл СЕРІКБОЛҚЫЗЫ,
«Мойнақ ауылындағы МДШО бар
№23 орта мектеп» КММ-нің
6-сынып оқушысы.



ҚАЗЫНА

ҚАЗАҚ ТІЛІН қажеттілік көгертеді

Қазақ тілі – біздің рухани негізіміз. Біздің міндет – оны барлық салада белсенді пайдалана отырып, дамыту. Ұрпақтарымызға бабаларымыздың сандаған буынының тәжірибесінен өтіп, біздің де үйлесімді үлесімізбен толыға түсетін қазіргі тілді мұраға қалдыруға тиіспіз.

Соңғы жылдары мемлекеттік тіл туралы айтуда да, жазуда да кемшін жоқ. «Қазақстанның Ұлт бірлігі» доктринасы соның жарқын дәлелі. Онда мемлекеттік тілді меңгеру бұдан былай «... әркімнің парызы мен міндеті»-деп атап көрсетілген. Сондықтан, қазақ тілі өзіне лайықты тұғырына сай қолданылуы үшін билік пен бұқара тығыз байланыста жұмыс жасауы тиіс. Тіл халықтың жаны, сәні, тұтастай кескін келбеті. Тәуелсіздігіміз тұғырлы, болашағымыз баянды болуы үшін әрбір азамат мемлекеттік тілді дамытуды, оның қолданылу аясын кеңейтуді басты борышымыз деп санауы керек.

Мына бір мәселеге де мән беру артық болмас. Ғаламтордың дамуы оны қолданушылардың көптігімен өлшенеді. Ғаламтордың барлық мүмкіндігін пайдалана отырып қазақ тілін үйрететін сайттарды көптеп ашып, жоғарыдағы мүмкіндікті

іске асырсақ, яғни, ғаламторда қазақ тілін үйретуге қызықтыратын сайттар көбейсе, әлемнің түкпір түкпіріндегі қазақ тілін үйренгісі келген адамдар өздігінен үйрене береді.

Осы маңызды мәселелені жүзеге асыру жолында еліміздің әрбір азаматы, әрбір мемлекеттік мекеме мемлекеттік тілдің мәртебесін арттыру, оның қолданыс аясын кеңейту жолында атсалысуға міндетті. Мәселен, сотқа жүгінуші азаматтардың әрқайсысы мемлекеттік тілде жүргізілетін істердің көбеюіне өз үлестерін қоса алады. Өйткені, сот ісін жүргізу тілі заң талаптары бойынша сотқа талап арыз берілген тілге байланысты сот ұйғарымымен белгіленеді.

Айгүл ҚАСЕНОВА,
Алматы облысының қылмыстық
істер жөніндегі мамандандырылған
ауданаралық сотының судьясы.

МАМАН МІНБЕРІ

СОТТЫ ҚҰРМЕТТЕМЕГЕНІ ҮШІН ЖАУАПТЫЛЫҚ

Азаматтық істегі тараптар және іске қатысушы басқа да тұлғалар егер тек сот тарапынан олардың келмеу себептері дәлелді деп танылмаса, сот талқылауына қатысуға міндетті екені жайлы тағы еске сала кеткенді жөн көрдік. Өйткені, сот азаматтық істі талқылауды іске қатысатын тараптарды және іс бойынша басқа тұлғаларды міндетті түрде хабарландыра отырып, сот отырысын жүргізеді. Сот талқылауын бастамас бұрын төрағалық етуші судья процеске шақырылған қатысушылардың келуін тексереді. Төрағалық етушінің міндетін істі қарайтын судья атқарады.

Ең алдымен сот талқылауында сот отырысының хатшысы осы іс бойынша шақырылған тұлғалардан кімнің келгенін, келмеген тұлғаларға хабар берілгенін, не берілмегенін және олардың келмеу себептері туралы мәліметтерді судьяға баяндайды. Іске қатысатын тұлғалар сот отырысына келмеу себептері туралы сотқа алдын ала хабарлауға және осы себептердің дәлелді екендігіне дәлелдемелерді ұсынуға міндетті. Мысалы, сотқа келмеуінің дәлелді себептеріне іске шақырылған адамның науқастанып, ауырып қалуы жатады. Бірақ ол қандайда бір нақты құжатпен расталуы және дәлелденуі тиіс. Сонымен қатар, егер іске қатысатын тұлғалар сот отырысының уақыты мен орны туралы тиісті түрде хабарландырылса, олардың келмеу себептері тек дәлелді деп танылған жағдайда

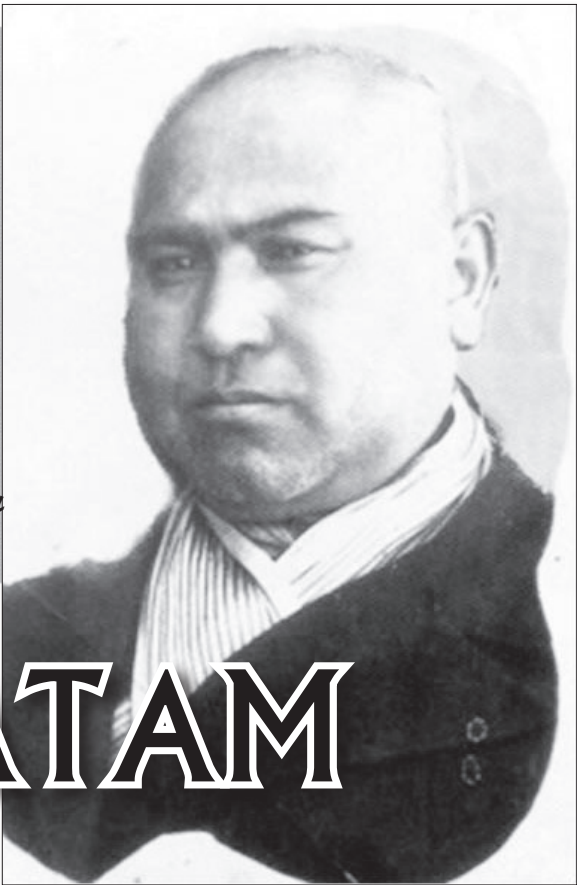
ғана сот істі талқылауды кейінге қалдырады. Сот отырысының уақыты мен орны туралы тиісті түрде хабарландырылған іске қатысатын тұлғалардың қайсыбірі келмеген жағдайда, егер олардың келмеу себептері дәлелсіз деп танылса, сот істі қарауға құқылы.

Сот отырысының орны мен уақыты туралы тиісінше хабарландырылған тараптар және іске қатысушы басқа тұлғалардың сот отырысына дәлелді себептерсіз келмеуі Қазақстан Республикасы Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодексіне көзделген талаптар бойынша сотқа құрметтемеушілік деп танылып, ол әкімшілік жазаға тартылады.

Айгерім ЕЛІКБАЙ,
Талдықорған қалалық сотының бас
маманы-сот отырысының хатшысы.

МӘКЕЙ ЕРКІНБЕКОВТІҢ ТУҒАНЫНА 125 ЖЫЛ

1899 жылы бой көтерген Мамания мектебі – Жетісу өңірінің тұңғыш білім ордасы екені белгілі. Сол мектепте ұстаздық қызмет атқарған Мәкей Еркінбеков туралы біріміз білсек, біріміз білмейміз. Ол кісі ұстаздықтан бөлек, амаршылық жылдарында жүз елуден астам жетім баланы бауырына басып, аман алып қалған ел жанашыры.



Бір қиындық басқа түсіп,
Қиналғанда аурудан.
Өлім аузына тақалғанда,
Мәкей атам алып қалған.

Құдай маған өмір беріп,
Көріп жүрмін көп қызықты.
Петровскийдегі емханаға,
Шанаменен жеткізіпті.

Қалай аман қалдым екен?
Сол сырқаттың салмағынан.
Бірінші Алла, екінші атам,
Ұштастырды арманыммен.

Күйбеңдеумен анам жүрді,
Жетімдерге тамақ жасап,
Әкем болса жалғыз аяқ,
Қиын шақ қой бағамдасақ.

Бүгін олар жоқ арада,
Атам салған мектебі тұр.
Сол мектептің түлегі мен,
Жаны жайсаң, көктемі гүл.

Білім, ғылым, тәрбие алған,
Ризамын мен атама.
«Қарасу» емес мектептің атын,
Мәкей Еркінбек деп атаса.

Ер мінезді өжет еді,
Әділ-шындық бойындағы,
Нұрлы жүзі өшпейді естен,
Менің бала ойымдағы.

Каукер КОЛУБЕКОВА,
ардагер ұстаз,
Сарқан ауданының
Құрметті азаматы.

Мың тоғыздың қырық бірі,
Соғыс өрті басталды.
Сол кезде мен бала өдім,
Жалындаған жас жанды.

Жиі, жиі естуші едік,
Анамның жан айқайын.
Енді білдім себебін,
Соғысқа кетіпті ағайым!

Күңіренген, жылаған
Ауылдың іші толған үн.

Қимастықпен ұзатуда,
Аналары боздағын!

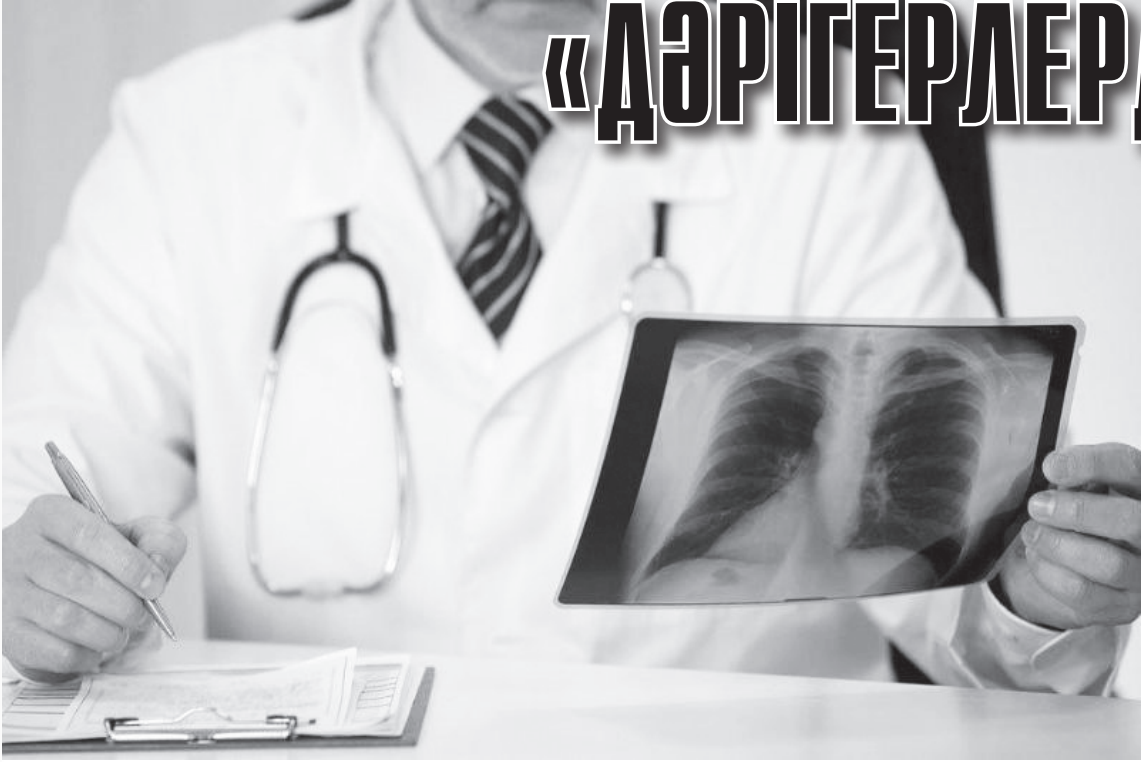
Ашаршылық жайлағанда,
Соғыс өрті басталған.
Үйде қалған кемпір мен шал,
Бірі жоқ мұнда жастардан.

Боздақтар мен ерлер кетті,
Қанды соғыс майданына.
Сол кезде егер еске алсаң,
Қиял кетер қадағыға.

Қаңғып қалған балаларды,
Тауып алып асырайтын.
Жүректегі ашу, ыза,
Мүлде бір сәт басылмайтын.

Тұқым жинап, бидай сеуіп,
Азды-көпті мал өсіріп.
Подхоз құрды Мәкей ата,
Елге істеп жанашырлық.

АЛҒЫС



«ДӘРІГЕРЛЕРДЕН АЙНАЛДЫМ»

сездім. Палатаға кіргеннен жағдайымызды сұрап, әрқайсымыз үшін алаңдап жүрді. Ауыр халде жатқанымызда тек дәрісін ғана салып қоймай, бізден тамақ жеуімізді өтініп, көңілімізді көтеруге де медеу болды. Адамның жанын арашалап жүрген дәрігерлерге мың еселеп алғыс айтсам да артық болмас деймін.

Ә деп жедел жәрдем келгенде, ондағы жігіттің: «Апа, алаңдамаңыз. Сізді өте жақсы ауруханаға апарамыз. Дәрігерлері жоғары дәрежелі, өз ісін жетік білетін мамандар әрі ондағы құрал жабдықтар да жаңа» деді. Сөйтсем, баяғы облыстық туберкулез диспансері, қазіргі атауы облыстық фтизиопульмонологиялық орталығы деп аталатын болыпты. Айтқандай-ақ, керемет екен. «Дәрігер ең алдымен сөзімен емдейді» дегенді де сол орталықтағы ақ желеңділерді көргенімде көз жеткіздім. Ел басына күн туғанда күн-түн демей еліне қызмет қыла білді. Осы індет басталғалы отбастарын көрмей, үйлеріне бармай, қонақ үйде қонып жүргендердің еңбектері мемлекет тарапынан бағаланғанына іштей қуанып жүрмін. Коронавируспен күресте кірпік қақпай, демалыссыз

қызмет еткен дәрігерлер: Шаухслам Мұқаевқа, Нұрбол Нұрғалымұлына, Ақат Матаевқа, сондай-ақ, науқастың денсаулығына дәрігерден кем жауап бермейтін мейірбике қыздар: Гүлмира, Айман, Жәміле, Әсем, Мира, Кәмиләға, тазалықшыларға аналық алғысымды білдіргім келеді. Елдің саулығы үшін аянбай тер төгіп келетін абзал жандарға Аллаһ күш-қуат беріп, ұзақ ғұмыр берсін», – дейді Талдықорған қаласының тұрғыны, зейнеткер Түкетай Сәулебекқызы.

Білгірлердің бірі айтқандай, «дәрігердің мамандығы – бұл ерлік, ол өзіне құрбан болуды, ойдың, ниеттің адал болуын қажет етеді. Дәрігер ой санасы анық, пиғылы, мінез-құлқы таза, адал және мұнтаздай болу керек». Расында да, дәрігер үшін зардап шеккен адам, кім болса да – дос немесе қарсылас, оң немесе кінәлі болған күнде де оның өмірін арашалап алып қалуға тырысады. Өзгені құтқару үшін барын салады, жанын береді. Ендеше, бүгінгі күннің қаһармандарын қолымыздан келгенше құрметтеп, қадірлей білейік.

С. ӘЙТЕНОВА.

Редакциямызға арнайы келіп, ақ желеңді абзал жандарға алғысын білдірген апамыздың екі сөзінің бірі «дәрігерлерден айналдым» болды. **«Жиырма алты күндей үйде жатып, болмаған соң жедел жәрдем көлігімен ауруханаға жеткізілдім. Жиырма бір күн ем алып, бүгінгі күн батырларының арқасында дертімнен айықтым, – дейді Түкетай апа.**

Апамыздың айтуынша, сол сәттегі ауруханадағы көріністі айтып жеткізу мүмкін емес. Ал, коронавирус дертіне шалдығып, аурухана төсегіне таңылған әр жанға бар мейірім-шуағын төгіп, әр сырқат үшін жан ауыртқан дәрігерлердің еңбегі бір төбе.

«Ауруханаға өте ауыр халде түстім. Талай күн үйде жатып, нәр татпадым. Тамаққа тәбетім мүлдем болмады, тек су ғана іше бердім. Шынымды айтсам, бұл жарық дүниені тағы көремін деп ойламадым. Ауру алқымнан алып, жан азабын тартқанда не істерімді білмейді екенсің. Жасым 80-де. Дәрігерлердің кәсіби мықтылығына таң қалдым. Әрқайсысы бір келіп, қызуымды қадағалап, үнемі бақылап, былайша айтқанда, тажалдың тырнағынан жұлып алып қалды ғой.

Үстілеріндегі арнайы киім де бастан-аяқ жабық, түрлері көрінбесе де, олардың көздерінен мейірім отын

ҮСТЕЛ ТЕНИСИ

ЖАСӨСПІРІМДЕР ҚҰРАМАСЫ ДАЙЫНДЫҒЫН БАСТАДЫ

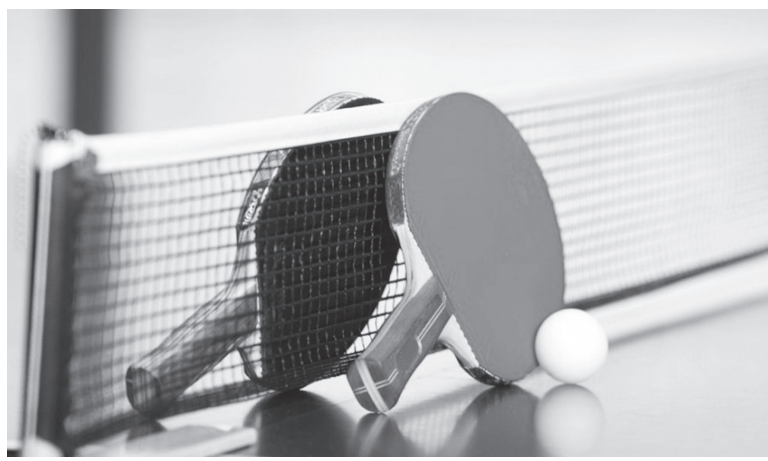
ҮСТЕЛ ТЕННИСІНЕН АЛМАТЫ ОБЛЫСЫНЫҢ ЖАСӨСПІРІМДЕР ҚҰРАМАСЫ ДАЙЫНДЫҒЫН БАСТАДЫ. ТЕННИСШІЛЕР ЕЛ БІРІНШІЛІГІНДЕ ЖҮЛДЕГЕР АТАНУДЫ КӨЗДЕП ОТЫР. ҚАЗАҚСТАН ЧЕМПИОНАТЫ КЕЛЕР ЖЫЛДЫҢ БАСЫНДА ӨТУІ МҮМКІН.

Алматы облысында үстел теннисі қауымдастығы 2016 жылы құрылды. Қазір 300-ге жуық адам тұрақты түрде айналысады. Олардың дені Талдықорған қаласының тұрғындары. Осы уақыт ішінде 4 спорт шеберіне үміткер дайындалып шықты. Солардың бірі – Диас Бекен. Ол ел біріншілігінде чемпион атанып, халықаралық жарыста ел намысын лайықты қорғасам дейді. «Мен 15 жастамын. Үстел теннисімен айналысқаным биыл 5 жыл болады. Осы 5 жыл ішінде түрлі жарыстарға қатысып жүрдім. Алға қойған мақсатым – әлем чемпионы болу. Дайындығым жақсы. Алдымызда 2005 жылы туған спортшылар арасында Қазақстан чемпионаты болады. Соған қатыссам деймін. Бұл спорт адам денсаулығына пайдалы. Көзге, аяқ-қолдың қимылын жақсартады. Сонымен қатар, өкпені ашады. Тыныс алуың жақсарады. Сондықтан мен осы спорт түрін таңдадым», – дейді жас спортшы.

Талдықорғандық теннисшілерді ойын түрлері бойынша мамандандырылған Алматы облыстық балалармен жасөспірімдер спорт мектебі өз қарамағына алған. Орталық басшыларының айтуынша жастардың дайындығына барлық жағдай жасалып отыр. 2-3 жылдан

соң жерлестеріміз командалық есепте чемпиондыққа таласатын болады. «Біздің спорт мектебінде биыл қыркүйек айынан бастап, үстел теннисі бөлімі жаңадан ашылды. Осы спорт түрі бойынша екі жаттықтырушы қабылдап алдық. Олар 50-ге жуық спортшыны дайындап жатыр. Бұл қатарда бірнеше спорт шеберіне үміткерлермен 1-ші санаттағы спортшылар бар. Бірақ, Қазақстан Республикасының чемпиондары жоқ екен. Десе де, Қазақстандағы ірі көлемде ұйымдастырылған жасөспірімдер арасындағы турнирлерді ұтқан және жүлдегерлері атанғандар жетерлік. Үстел теннисімен айналысатын балаларды «Жастар» спорт сарайындағы екі залда 2 жаттықтырушымыз дайындап жатыр. Жыл аяғында Алматы облысындағы үстел теннисшілерінің басын қосып, өңірлік чемпионат өткізу жоспарымызда бар. Сол біріншілікте балалардың шама-шарқын байқаймыз. Алматы облысында үстел теннисі жас спорт түріне жатады. Жас болса да бұл спортта жетістіктеріміз бар. Бұл нәтижемен тоқтап қалмай, ары қарай дамытып, үлкен жетістікке жетеміз деген ойдамыз. Алдымен Қазақстан чемпионатында балаларымыз топ жаруы тиіс. Сонда

шәкірттеріміз еліміздің құрама командасына алынады. Одан соң халықаралық жарыстарға қатысу құқына ие болады. Сондықтан біз балалардың алаңсыз дайындығына барлық мүмкіндікті жасауымыз керек. Сонда ғана нәтижеміз артады», – дейді спорттық ойын түрлері бойынша МБЖСМ директоры Ермек Сүйеніш. Қазіргі күні Талдықорғанда үстел теннисінен ерлердің «Жетісу» клубы бар. Бұл ұжым жылда Қазақстан чемпионатында өнер көрсетеді. Былтыр олар ел чемпионы атанды. Бапкерлердің айтуынша, бұл жасөспірімдер болашақта сол клубтың қатарында ойнайды. «2017 жылы біз Алматы облысында үстел теннисінен «Жетісу» клубын құрдық. Ол алдымен Қазақстанның жоғары лигасына қатысты. Онда жақсы нәтижеге қол жеткізіп, 2018 жылы еліміздің супер лигасына шықтық. Сол жылы біз екінші орын алдық. Былтыр тамаша дайындық деңгейін көрсетіп бірінші орын алдық. Біз Алматы облысы дене шынықтыру және спорт басқармасына рахмет айтамыз. Бізді үнемі қолдап отырады. «Жетісу» клубында Денис Жылудов, Тимур Килубанов, Александр Деросеменко ойнады. Олармен қатар спорт мектебінің оқушылары 2005 жылы туылған



3 бала өнер көрсетті. Олар, Диас Бекен, Мейіржан Талсубаев, Әлихан Сәкеш. Үздіктермен үзеңгілесе ойнап, тәжірибесін жетілдіріп жатыр. Биыл Коронаіндетке байланысты жарыстарымыз келер жылға шегерілді. 2001 жылы Қазақстан чемпионы атануға тырысамын», – дейді үстел теннисінен Алматы облысы құрама командасының аға жаттықтырушысы Нұрлан Дүйсенбінов. 6 ай бойы Жетісулық споршылар оқшауланып, үйлерінде және далада дайындық жүргізді. Қыркүйек айынан бастап спортзалда жаттыға бастады. Әр аптаның 5 күнінде 3 сағаттан дайындық өткізеді. «Үстел теннисімен айналысамын деген жастар саны жылдан-жылға көбейіп келеді. Спортзалға келіп, жаттығудан қалмайды. Әсіресе,

Талдықорғандық тұрғындар арасында бұл жиі байқалады. Олар Алматы облысы біріншіліктерінде алдарына жан салмайды. Республикалық додаларда да жүлдегер атанып жүр. Әзірге Жетісу өңірі Қазақстан бойынша ортаңқол команда деуге болады. Бізге аздаған уақыт керек. Талантты балалар бар. 2-3 жылдан соң Қазақстан чемпионатында топ жарары сөзсіз. Алматы облысында 300-ге жуық бала үстел теннисімен айналысады. Оларды 12 жаттықтырушы баптайды. 4 жыл ішінде 4 спорт шеберіне үміткерді дайындадық, 2-3 жылдан соң спорт шебері мен Қазақстан чемпионын Алматы облысынан тәрбиелеп шығарамыз», – дейді бапкерлер.

Жарқын НҰРЛАНҰЛЫ
Prosports.kz

ЖЕКПЕ-ЖЕК Жеңісін Үшкөмпіровке арнады

Қазақстандық аралас жекпе-жек шебері Қуат Хамитов Ресейде өткен Fight Nights Global 98 турнирінде жарыс қожайынымен бақ сынап, алғашқы раундта айқын басымдықпен жеңіске жетті.

Мәскеу төрінде ұйымдастырылған айқаста жерлесіміз әу баста ресейлік Олег Косиновпен (7-5) кім мықтыны анықтау керек болатын. Алайда жарысқа бір күн қалғанда Хамитовтың қарсыласы өзгеріп, Косиновтың орнына тағы бір ресейлік спортшы Ахмад-Хан Боков шығатыны белгілі болды. 74 кило салмақ дәрежесінде өткен бәсекеде «Найман» лақап атымен танылған отандасымыз Боковты бірінші раундтың орта тұсында қылқындыру әдісімен жеңіп кетті.

Жекпе-жектен кейін сөз алған Хамитов бұл жеңісін жуырда ғана өмірден өткен, жекелей спортта қазақтан шыққан алғашқы Олимпиада чемпионы Жақсылық Үшкөмпіровке арнайтынын мәлімдеді.

Айта кетейік, Қуат Хамитов 2016 жылдан кейін аралас жекпе-жек спортында бірінші рет жеңіс тойын тойлады. Бұл уақыт аралығында үш айқас өткізген ол үшеуінде де қарсыласына жол берген еді.



ВЕЛОШОССЕ ӘЛЕМ ЧЕМПИОНАТЫ АЯҚТАЛДЫ

Италияның Имола қаласында тас жолдағы велоспорттан әлем чемпионаты өз мәресіне жетті. Өкінішке қарай, жерлестеріміз бұл жарыста табысты өнер көрсете алмады.



қорытындысы бойынша ерлер арасындағы жекелеген сайыста италиялық Филиппо Ганна озса, топтық бәсекеде французлық Жюлиан Алафилипптің асығы алшысынан түсті. Әйелдер додасындағы бас жүлденің екеуі де Нидерландтың аруы Анна Ван дер Брегенге бұйырды.

Таяуда ғана «Тур де Франс» көпкүндігінде өзін жақсы қырынан көрсетіп, көпшіліктің көзайымына айналған біздің команданың серкесі Алексей Луценконың COVID-19-ға тапсырған сынаамасы оң нәтиже бергеннен соң ол бірден байрақты бәсекеден шеттетілді. Ал Дмитрий Груздев, Даниил Фоминых, Вадим Пронский және Юрий Натаров сынды велошабандоздар сенім үдесінен шыға алмады.

Апеннин түбегіндегі жарыстың қорытындысы бойынша ерлер арасындағы жекелеген сайыста италиялық Филиппо Ганна озса, топтық бәсекеде французлық Жюлиан Алафилипптің асығы алшысынан түсті. Әйелдер додасындағы бас жүлденің екеуі де Нидерландтың аруы Анна Ван дер Брегенге бұйырды.

egemen.kz

ҰЙЫМ БІР АССОЦИАЦИЯҒА БІРІКТІРІЛДІ

Үш Qazaq kuresi ұйымы бір ассоциацияға біріктірілді. Баспасөз қызметінің мәліметінше, бұл трансформация ұлттық спорттың Қазақстанда және халықаралық аренада одан әрі дамуына қуатты серпін беруді көздейді. Бұған дейін Qazaq kuresi үш ұйымнан - әлемдік, республикалық, халықаралық федерациялардан тұратын. Бұл ұлттық біріншілікті тиімді басқару мен дамыту процесін едәуір қиындатты.

«Қайта құру ұйым қызметін орталықтандыруға, аппаратты ұстау шығындарын оңтайландыруға, қарама-қайшылықтар себебін және іс-әрекеттің бытыраңқылығын жоюға мүмкіндік береді. Сонымен бірге халықаралық аренада және Қазақстанда ауқымды міндеттерді бір ұйым шеңберінде жүзеге асыруға жағдай жасайды», – деп түсіндірді Qazaq kuresi ассоциациясының бас директоры Абат Имамбаев.

Qazaq kuresi ассоциациясы Нұр-Сұлтанда 2020 жылдың ақпанында құрылды. Бүгінде ол бірыңғай орталықтандырылған ұйымға айналды. Qazaq kuresi ассоциациясының президенті –Кәрім Мәсімов.

«Қазірдің өзінде қазақ күресін дамыту және насихаттау бойынша ауқымды жұмыс жүргізілуде. Ғылыми-тәжірибелік базаны нығайту, білім беру бағдарламаларын іске асыру, мамандарды қайта даярлау және олардың біліктілігін арттыру мақсатында «Жекпе-жек» сарайы базасында Qazaq kuresi академиясы құрылды. Ол тиісті бағдарламалар әзірлеп, кадрларды қайта даярлайды және біліктілігін арттырады, ғылыми зерттеулер жүргізіп, аймақтық және халықаралық тақырыптық форумдар өткізеді.

Ұлттық спортты насихаттау балалар спортының дамып, бұқаралық сипат алуынсыз мүмкін емес. Сондықтан мектептерде қазақ күресін дамытудың арнайы бағдарламасы жасалып, жүзеге асырылды. Қазір он елордалық мек-

теп базасында секциялар ашылды. Ассоциацияның «Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДБҰ-мен бірлескен іс-қимыл жоспары жасалды. Дене шынықтыру мұғалімдері оқу семинарларына қатысып, балалар үшін чемпион балуандармен кездесулер ұйымдастырылады», - дейді ассоциацияның баспасөз қызметіндегілер.

Пандемияны ескере отырып, Qazaq kuresi бойынша бейне оқулықтар дайындалып жатыр.

Жаңадан құрылған Ассоциацияның алдында шешуді қажет ететін күрделі міндеттер тұр: бұл – ұлттық мәдени мұра және ұлттық біріншілік ретінде қазақ күресін дамыту, дамыту қызметін жан-жақты ақпараттық қолдау, мектеп жасына дейінгі балалар, мектеп оқушылары, ТЖБ, ЖОО студенттері, құқық қорғау органдарының қызметкерлері, арнайы мемлекеттік органдар және әскери кафедралар үшін Qazaq kuresi бойынша білім беру бағдарламаларын енгізу.

Тағы бір басым бағыт – балалар мен жастар арасында бұқаралық, кәсіби спортты, сондай-ақ мүмкіндігі шектеулі жандарға арналған спорт түрлерін Qazaq kuresi (-сурдо, -тифло Qazaq kuresi) арқылы дамыту, оқу-әдістемелік және зерттеу қызметін ұйымдастыру және жүзеге асыру. Түпкі мақсат – Qazaq kuresi ұлттық брендин қалыптастыру. Атақты балуан, қазақтың тұңғыш классикалық күрестен Олимпиада чемпионы Жақсылық Үшкөмпіров өзінің соңғы сұхбаттарының бірінде шашыраңқы Qazaq kuresi федерацияларын бірігуге шақырған болатын.



ОТЫЗ БІРІНШІ СӨЗ

Естіген нәрсені ұмытпастыққа төрт түрлі себеп бар: әуелі - көкірегі байлаулы берік болмақ керек; екінші — сол нәрсені естігенде я көргенде ғибратлану керек, көңілденіп, тұшынып, ынтамен ұғу керек; үшінші — сол нәрсені ішінен бірнеше уақыт қайтарып ойланып, көңілге бекіту керек; төртінші - ой кеселі нәрселерден қашық болу керек. Егер кез болып қалса, салынбау керек. Ой кеселдері: уайымсыз салғырттық, ойыншы-күлкішілдік, я бір қайғыға салыну, я бір нәрсеге құмарлық пайда болу секілді. Бұл төрт нәрсе - күллі ақыл мен ғылымды тоздыратұғын нәрселер.

ӘЛЕМТАНУ



ШАТЫРДАН
ТАБЫЛҒАН ШӘЙНЕК
ЖАРТЫ МИЛЛИОН ДОЛЛАРҒА САТЫЛДЫ

Ұлыбритания азаматы үйінің шатырынан тапқан Император Цянлун дәуіріне жататын шайнек Hapsons Auctioneer аукционында 495 000 долларға сатылды, деп хабарлайды UPI.

Шәйнек иесінің айтуынша, атасы Екінші Дүниежүзілік соғыс кезінде оны Азиядан алып келген. Ежелгі шайнектің бастапқы бағасы шамамен 50 000 доллар деп белгіленген, бірақ сатып алғысы келген сегіз адамның бағаны өсіруіне байланысты ол 10 есе жоғары нарыққа сатылған.

Сатып алушы есімін көпшілікке жариялағысы келмеген. Айта кетейік, Айсиньгьоро Хунли – Цин империясының алтыншы маньчжур билеушісі. 59 жыл бойы (1736 - 1795) ол «Цянлун» ұранымен билік жүргізген.

БІЛГЕНГЕ МАРЖАН

ҚАРБЫЗДЫ ҚЫСҚА ҚАЛАЙ САҚТАЙМЫЗ?

Жаз біте сала қарбыз маусымы да аяқталады. Алайда қарбызды жазда ғана емес, қысқа сақтап жеуге болады.



Көбінің әлі піспеген, жетілмеген қарбызды кейін піседі деп сабағынан жұлып алатын әдеті бар. Бірақ бұл дұрыс емес. Биолог, агроном Михаил Воробьевтің айтуынша, өркенінен ерте жұлынған қарбыз қауын сияқты емес, ерте шіріп кетеді.

«Немесе тез пісіп, босап кетуі мүмкін. Ондай қарбыз дәмді болмайды. Әрі жақсы піскен қарбыздан іші болбырап кеткен қарбызды айыру оңай. Сыртын тоқылдатқанда, дүмпілдеп іші қуыс, бос екені білініп тұрады. Үні жаңғырып шығады», – дейді биолог.

Ал қарбызды ұзақ сақтаудың жолы – қарбызды қатырып тастау немесе одан сусын жасау.

«Қарбыз сусынын жасау үшін оны кесіп-кесіп турап, шырынсыққыш не кепсерден өткізіп, кейін кәдімгі тосап қайнатқандай қайнату қажет. Көбігін сүзіп алып, ыдысқа құйып сақтаңыз. Дәмі тосаптікіндей. Қайнатқан кезде С дәрумені біраз азаюы мүмкін. Бірақ дәмі сол қалпы қалады. Бал сияқты нанға жағып жеуге болады», – дейді маман.

ЕЗУТАРТАР

ТАУЫҚҚОРАҒА
ЖҰМЫСҚА ТҰРДЫМ

Автобуста. Контролер:
– Жас жігіт, сіз не, көрмей тұрсыз ба? Бұл орындар балалы әйелдерге, қарттар мен мүмкіндігі шектеулі адамдарға арналған!
– Ал менің мүмкіндігім шексіз деп кім айтты сізге?!

☺☺☺

– Алло, доктор!
– Не болды?
– Мен қазір кепкен балық жеп, артынан сүт іштім... Енді құлпынайды жуып жейін бе, әлде енді бәрібір ме?

☺☺☺

Бір студент көп ішіп қойып, бақилық болады. Оны бірден тозаққа апарады. Қақпаның алдында шайтан одан:
– Кәдімгі тозаққа барасың ба, әлде студенттердікіне апарайын ба? – дейді.
– Кәдімгісіне барамын, – дейді студент.
– Жарайды, кейін өкініп жүрме, – деген шайтан оны кіргізіп жібереді. Студент қараса, тозақта бәрі бар екен: ішімдік, темекі, қыздар... Бірақ, күн сайын сағат тоғызда шайтан келіп, та-

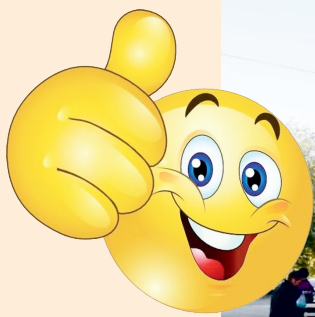
банына 1 шеге қағып кетеді. Студент бір ай шыдайды, екі ай... Сосын шайтанға:
– Мені студенттердің тозағына жібер, – дейді.
– Болды! – дейді шайтан.
Мұнда тіпті керемет: ішімдік те көбірек, қыздар да сұлуырақ. Ең бастысы, күнде кешкісін шайтан келіп, шеге қақпайды. Бірақ... 3 ай өткенде, шайтан бір шелек толы шегесін көтеріп келеді:
– Ал, студентім, дайындал..., сессия!

☺☺☺

Түлкі, қасқыр, аю үшеуі кездеседі. Түлкі:
– Тауыққораға жұмысқа тұрып өдім, бір апта шыдадым, сосын бір тауықты жеп қойып, жұмыстан қуылдым, – дейді. Қасқыр:
– Ал мен иттермен бірге қой күзетуге жалданғанмын. Бірақ, бір қойды жеп қойып, иттерден қашып құтылуға тура келді, – дейді. Аю:
– Ал мен Астанада құрылыста жұмыс істеймін! Онда өңшең шымкенттіктер, олардың санын ешкім түгендемейді!

Материал интернет желісінен алынды

СӨЗ ЖОҚ





9 – Желтоқсан көшесі



Гагарин көшесі



Суретті түсірген: М. АҚМАТОВА